

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra asijských studií

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Adopce jako nástroj ke kontinuitě rodiny v japonské společnosti

Adoption as a Tool for Family Continuity in Japanese society

OLMOUC 2022 Trang Phan Thi

Vedoucí diplomové práce:

doc. Mgr. Ivona Barešová, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla veškeré použité
prameny a literaturu.

V Olomouci, dne 11.12.2022

Podpis

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá japonskou praktikou adopce neboli osvojení. Cílem této práce je prozkoumat význam a podobu adopce na pozadí historického, kulturního i právního vývoje japonské společnosti. Pozornost je věnována zejména adopci od období Tokugawa (1603–1867) po současnost. Stručně také zahrnuji a popisuji důležité rysy japonské rodiny, které byly a jsou pro uskutečnění adopce zásadní, a otázku příbuzenství. V další části práce se zabývám adoptí v současnosti v souvislosti s japonskými rodinnými firmami. Uvádím konkrétní příklady firem, u nichž je uskutečňování praktiky adopce veřejně známo, a diskutuji o tom, jakou roli hraje tedy adopce v současné japonské společnosti.

Klíčová slova: adopce, adopce dítěte, adopce dospělé osoby, adopce zetě, rodina, společnost, rodinná firma

Počet stran: 56 (66 NS textu)

Počet znaků (s mezerami): 118 219

Počet titulů použité literatury: 85

Poděkování

Ráda bych poděkovala své vedoucí práce doc. Mgr. Ivoně Barešové, Ph.D. za mimořádnou trpělivost a poskytnuté rady a připomínky k vypracování této diplomové práce a také rodině a přátelům za jejich neustálou podporu.

Obsah

Ediční poznámka.....	7
Úvod.....	8
1. Japonská adopce	9
1.1. Kulturní kontext	9
1.2. Historicko-právní vývoj adopce	11
1.2.1. Předmoderní období	11
1.2.1.1. Vojenská a aristokratická vrstva	12
1.2.1.2. Rolnická, řemeslnická a obchodnická vrstva.....	16
1.2.1.3. Další typy adopce.....	18
1.2.2. Moderní období	19
1.2.3. Poválečné období až současnost.....	23
1.2.3.1. Běžná adopce	24
1.2.3.2. Speciální adopce	27
2. Rodinné firmy	29
2.1. Japonské rodinné firmy a adopce	30
2.2. Konkrétní příklady adopcí v japonských rodinných firmách.....	34
2.2.1. Kikkoman	34
2.2.2. Suzuki	35
2.2.3. Mizkan	36
2.2.4. Kajima.....	38
3. Význam adopce v současnosti	39
3.1. Adopce dospělých osob.....	39
3.2. Adopce dětí.....	43
3.3. Statistické údaje.....	44
Závěr	46

Resumé.....	47
Seznam literatury	48

Ediční poznámka

Všechny japonské termíny a jména osob v této práci jsou uvedeny v české transkripci kurzívou na základě publikace *Problematika české transkripce japonštiny a pravidla jejího užívání* (Barešová a Dytrtová 2014). Odborná terminologie týkající se japonské rodiny a adopce zahrnuje mimo českou transkripci i japonský znakový zápis. Čínské termíny jsou uvedeny též v české transkripci. Výrazy a fráze, které se v češtině ustálily, kurzívou psané nejsou. Názvy institucí, průzkumů či jména firem jsou uváděny v anglické transkripci. Jména všech autorů jsou uváděna v anglické transkripci taktéž a v bibliografii jsou řazena v pořadí příjmení a jméno. Výjimkou jsou jména vietnamských autorů, která jsou uváděná celá. Ženská jména nejsou přechylována. Překlady citací, pokud není uvedeno jinak, jsou dílem autorky. Grafy a tabulky jsou též dílem autorky za použití dat z příslušných zdrojů. Citování zdrojů se řídí citační normou ČSN ISO 690: 2011.

Úvod

V průběhu japonské historie hrála adopce dospělých osob velmi důležitou a významnou roli ve společnosti. Jednalo se zejména o roli zajištění dědice a udržení rodinné kontinuity. Ve vyšších vrstvách japonské společnosti bylo již od středověku zavedeným zvykem, že se rodinného dědictví a titulu hlavy rodiny ujímal vždy právoplatný potomek, pokud možno nejstarší syn. Jestliže v rodině takový potomek chyběl, nezřídka se stávalo, že se rodina uchýlila k adopci. Adoptovaný pak mohl pocházet z řad jak příbuzných, tak i nepříbuzných osob. Tato forma adopce se poté rozšířila do všech vrstev společnosti a v každé z nich hrála podobně důležitou roli.

Podoba a funkce adopce se v různých historických etapách (nebo vrstvách) lišily v závislosti na dané situaci a možnostech rodiny. Většinou sloužila adopce ve prospěch adoptivní rodiny, ale i adoptovanému poskytovala různé společenské výhody. V současné době se podoba a funkce této praktiky sice zúžily, ale adopce i nadále hraje svou roli ve společnosti. Japonsko je oproti jiným zemím jedinečné tím, že největší procento adoptovaných osob v minulosti i v současnosti tvoří dospělé osoby. Nicméně v posledních letech lze zaznamenat i pomalu rostoucí počet adoptovaných dětí.

Prvním cílem této diplomové práce je výše zmíněné podoby a funkce japonské praktiky adopce prozkoumat, a to ve vymezeném časovém období – od období Tokugawa (1603–1867), ve kterém byla praktika adopce velmi rozšířená, po současnost. Druhým cílem je zhodnotit význam adopce v současné japonské společnosti – určit, zda adopce i v současné době slouží jako významný nástroj k zachování rodinné kontinuity či k jinému účelu, a její možné budoucí inklinace.

V první části práce je představena adopce z hlediska historicko-právního a společenského vývoje. Prozkoumává, jakou podobu a funkci měla adopce v průběhu historie japonské společnosti, a jakým způsobem ovlivňovaly japonské zákony charakter adopce. Vysvětlí například, jaké výhody či nevýhody adopce přinášela oběma zúčastněným stranám či jaké legální požadavky byly k uskutečnění adopce nutné splnit. Stručně také zahrne důležité rysy japonské rodiny, které byly pro uskutečnění adopce zásadní, jako je například koncept kontinuity nebo otázka příbuzenství. Druhá část práce se zabývá japonskými rodinnými firmami, konkrétně rodinami, u nichž je známo, že adopce využily k udržení svého vedení ve firmě. V návaznosti na výzkumy z minulých let, které hledaly spojitost adopce s dlouhověkostí japonských firem, poté následuje diskuze o tom, jakého významu tedy adopce nabývá v současné japonské společnosti.

1. Japonská adopce

Adopce je univerzálním nástrojem rozšíření rodinné jednotky, ať už z důvodu emocionálního nebo praktického obohacení. V japonštině se adopce nazývá *jóši engumi* (養子縁組), osvojitel *jóšin* (養親) a adoptovaný neboli osvojenec *jóši* (養子). Na adopci lze nahlížet z historického, společenského i právního hlediska. Každé z nich mělo totiž na podobu i funkci adopce značný vliv. V japonské historii byla adopce již od středověku velmi běžnou záležitostí, která mimo zachování rodinné kontinuity nebo jiné praktické účely mnohdy sloužila i jako významný politický nástroj. Na rozdíl od západních zemí dochází v současném Japonsku k adopci většinou z praktických důvodů. V minulosti měla adopce různorodé funkce, avšak v současnosti se tyto funkce zúžily a adopce nyní nabývá dvojí podoby.

1.1. Kulturní kontext

Pro úplné pochopení japonské adopce jako takové je třeba si stručně vysvětlit podstatu japonské rodiny. Pro rodinu se v japonštině obecně používá termín *kazoku* (家族), ale používají se i *katei* (家庭), *setai* (世帯) nebo *ie* (家). Zatímco *katei* a *setai* jsou moderními označeními rodiny jako domácnosti, přičemž *katei* poukazuje na nukleární rodinu¹ a *setai* je obecný pojem, *ie* nejen významově znamená „dům“, ale také odkazuje na rodinu jako ideologický společenský systém (*ie seido* 家制度), ve kterém jsou členové navzájem propojeni ideou zachování rodinné kontinuity napříč generacemi, zahrnující dávné předky i budoucí potomky (Ariga 1954, s. 362; Bowring a Kornicki 1993, s. 236; Fruin 1980, s. 432; Ronald a Alexy 2011, s. 1). Mnozí akademici definují systém *ie* jako korporátní entitu (Lebra 1989; Goldfarb 2019). Systém *ie* nabýval obvykle podoby početnější rodiny, tedy rozšířené rodiny². Tento systém rodiny byl po 2. světové válce oficiálně zrušen, nicméně některé jeho hodnoty v dnešní společnosti přetrvávají a jsou k tématu adopce stále relevantní.

Patriarchální rodina fungovala jako společenská jednotka (Vasiljevová 1986, s. 283). V tomto systému držela zodpovědnost za zachování rodinné kontinuity zpravidla mužská hlava rodiny, *košu*, která mimo jiné rodinu veřejně zastupovala a byla vybíraná z řad schopných potencionálních dědiců (Ariga 1954, s. 363–364; Huberich 1902, s. 26–27). Důležitými rysy tohoto systému jsou vzájemná propojenost a kooperace příbuzných

¹ Rodina jen s jednou generací rodičů a jejich dětí.

² Rodina s více než dvěma generacemi.

i nepřibuzných rodin, často tvořící uskupení rodin *dózoku* (同族) nebo *dózoku dan* (同族団), v nichž existuje rodina prominentní/hlavní, japonsky *honke* (本家), a rodiny vedlejší/vzdálené, *bunke/bekke* (分家/別家) (Ariga 1954, s. 364; Befu 1963, s. 1330–1331; Bhappu 2000, s. 411; Brown 1966, s. 1133; Fruin 1980, s. 432; Goto 2014, s. 87; Nonoyama 2000, s. 28). Vedlejší rodina/větev byla vždy podřízená hlavní rodině (Huberich 1902, s. 26). V češtině lze termín volně přeložit jako „rodinný klan“. Právě tento koncept *ie*, ve kterém je velký zřetel brán na udržení rodinné kontinuity, umožňuje využití adopce při absenci potomka, který by zdědil titul hlavy rodiny, z řad příbuzných i nepřibuzných osob (Ariga 1954, s. 365; Kitaoji 1971, s. 1045–1046).

Primogenitura³ byla v předmoderním období velice častá (Befu 1963, s. 1329). Nicméně, ačkoliv se mohlo zdát, že je ve většině dědických případů dědicem prvorozený mužský potomek, jednalo se spíše o preferenci a nemuselo tomu tak být vždy (Bachnik 1983, s. 169). Existují oblasti, ve kterých běžně dědil nejmladší syn nebo nejstarší dcera (Omachi 1958 cit in Befu 1963, s. 1329; Brown 1966, s. 1136). Rodinná linie tedy nebyla předávána vždy skrze syna, ale naopak mohla být předávána i skrze dceru (Lebra 1989, s. 205–206;). Důvodem, proč je o těchto následnických variantách zmínka, je to, že ačkoliv mohla dědit i dcera, v mnohých případech se rodina uchýlovala k adopci. Pokud měla rodina pouze dceru, adoptoval se její manžel, a došlo tedy k adopci zetě, japonsky *mukojóši*. Zet' nabyl dědických práv jako by byl biologickým synem adoptivních rodičů a rodinná krev kolovala dál v potomcích skrze dceru (Ibid.).

Koncept pokrevního příbuzenství byl vždy důležitý, což dokazují termíny *čisudži* (血筋), krevní linie, a *iesudži* (家筋), linie *ie*, nicméně v zájmu zachování rodiny lze nalézt i výjimky, při nichž je výše zmíněná linie přetržena a následně obnovena (Lebra 1989, s. 205). Lebra (1989, s. 206) uvádí příklad, kdy „A adoptuje B zvenčí, ale B na oplátku adoptuje C, syna A“. Existovala také možnost alternace mezi dvěma liniemi, kdy se každou generaci střídali synové dvou příbuzných rodin.

Adopce nepřibuzné osoby do rodiny se tedy nejevila jako známka narušení rodinné linie, jelikož i fiktivní krev měla „symbolický a emotivní“ význam (Hamabata 1991 cit in Mehrotra et al. 2013, s. 843). Systém *ie* podle Befu (1971 cit in Fruin 1980) nezřídka fungoval jako „ekonomická organizace“. To znamenalo, že při výběru dědice hlavy rodiny byl ohled brán prvně na prospěch *ie* a teprve poté na příbuzenskou pokrevnost, a adopce tak mohla být využita jako flexibilní nástroj pro zachování kontinuity. Tuto volbu

³ Dědictví nejstarším mužským potomkem.

lze zaznamenat i v současnosti například v japonských rodinných firmách, o kterých bude zmínka v později (viz kapitola 2.).

1.2. Historicko-právní vývoj adopce

1.2.1. Předmoderní období

Již ve středověku lze najít četné zmínky o adopci jakožto nástroji ke kontinuitě rodiny nebo politické legitimizaci⁴. V předmoderním období Tokugawa (1603–1867) se tato praktika ještě více rozšířila. Nástup nové vojenské vlády v tomto období značil ve společnosti mnohé změny. Příkladem je oficiální rozdělení obyvatelstva do čtyř vrstev – na vrstvu samurajů, zemědělců, řemeslníků a obchodníků, japonsky souborně *šinókovéš*⁵. Císařský dvůr stál formálně nad všemi těmito vrstvami, avšak skutečnou moc v ruce držela vojenská vrstva. Jednotlivé vrstvy měly být od sebe navzájem izolované a sňatky napříč vrstvami se nepřipouštěly. Jakékoliv snahy o přechod z jedné vrstvy do druhé byly trestány (Trung Quang Dinh a Hilmarsson 2020, s. 19). Nicméně i přes zákaz se výjimky uskutečňovaly a adopce byla oním nástrojem, kterým si někteří obyvatelé změnili své postavení.

Akademici (Takeuchi a Rakugi 2006; More 1969; Kurosu 2013) se shodují na tom, že se míra adopce v tomto období výrazně zvyšovala v druhé polovině tohoto období, jejich čísla se však navzájem lehce liší. Takeuchi a Rakugi (2006, s. 82) uvádějí, že na počátku období Tokugawa se míra adopce u samurajské vrstvy pohybovala okolo 8–9 %, avšak ke konci období se zvedla ke 31 %⁶. Moore (1970, s. 618–619) uvádí navýšení míry adopce u stejné vrstvy z 26,1 %, na 39,3 %. Kurosu (2013, s. 6) zkoumala míru adopce v souvislosti s finančním zázemím rodin a z jejího výzkumu vyplývá, že se míra adopce u rodin s méně než 6 *koku*⁷ zvýšila z 16 % na 36 %, u rodin s více než 6 *koku*, ale méně než 14 *koku* z 33 % na 39 % a u rodin s více než 14 *koku* z 22 % na 29 %.

U všech vrstev společnosti docházelo ke zvýšení míry adopce a důvodů bylo několik. Příkladem byla absence mužského potomka, který by převzal zodpovědnost za

⁴ Mezi takový případ lze zmínit adopci významné historické osobnosti, Hidejošiho Tojotomiho, jednoho ze sjednotitelů Japonska v období válčících států (1467–1615). Hidejoši byl rolnického původu a k moci se dostal skrze své vojenské schopnosti jako vazal. Pomocí adopce do rodiny významného dvorního šlechtice si legitimizoval své postavení a získal si posléze i nejvyšší dvorní titul regenta císaře, *kampaku*, a rezignovaného regenta, *taikó* (Berry 1982, s. 168–205).

⁵ Dále existovaly termíny *čónin* neboli měšťané, zahrnující řemeslníky a obchodníky, a *hjakušó* označující rolníky.

⁶ Autorky odkazují na předešlý výzkum jedné z nich (Takeuchi 2009).

⁷ Jednotka používaná k výpočtu množství rýže.

udržení rodinné kontinuity jakožto dědic, a potřeba ho zajistit. Podle vrstvy společnosti se účel a podoba adopce mohly dosti lišit. Následující podkapitoly jsou věnovány jednotlivým vrstvám společnosti a jejich typickým formám adopce.

1.2.1.1. Vojenská a aristokratická vrstva

Jak bylo zmíněno již výše, u vojenské vrstvy lze zaznamenat zjevný nárůst míry adopce. Rodiny z vojenské vrstvy k tomu měly patřičný důvod, kterým byl strach ze zániku. Knížectví byly pod přímým dohledem šóguna a pro vazalské rodiny, které neměly zajištěného potomka, byly přísné tokugawské zákony zdrojem neklidu. Každý kníže musel mít předem zajištěného dědice pro případ své náhlé smrti a pokud tomu tak nebylo, šógunát knížectví zkonfiskoval, což se do roku 1651 stávalo často (Roberts 2012, s. 74–78). Knížecí rodiny se proto uchýlovaly k adopci, ačkoliv byl adopční proces komplikovaný. Adopce u aristokracie se od vojenské vrstvy příliš nelišila.

Každý kníže musel mít nejprve audienci u šóguna, aby mohl svého adoptovaného nástupce představit a nechat schválit, přičemž k audienci byl kníže připuštěn až po dosažení 17 let (Robert 2012, s. 76). Pokud by podmínky adopce nebyly knížetem splněny, znamenalo by to pro knížectví s velkou pravděpodobností zánik. Posmrtné adopce (vysvětlené níže v této kapitole) tehdy nebyly povoleny (Robert 2012, s. 76). Zákony se uvolnily až po roce 1651 a posmrtná adopce byla knížatům za určitých podmínek povolena.

Existovala dočasná adopce, která se využívala v případech, kdy bezdětný kníže cestoval do hlavního města a zpět (skrže *sankin kótai*⁸) nebo do vzdálených zemí (Takeuchi a Rakugi 2019, s. 82), jako pojistka, že i v případě jeho náhlé smrti, bude mít rodina předem zajištěného dědice. Tato adopce se uplatňovala tehdy, jestliže kníže plánoval mít vlastní dítě. Kdykoliv kníže své území opustil, zaslal nejprve žádost o adopci radě starších, *ródžú*⁹, která žádost uschovala, dokud se hlava rodiny nevrátila (Ōmori 2016, s. 141–142). V momentě smrti knížete by žádost vstoupila v platnost a osoba, která byla knížetem před jeho smrtí pověřená, by se stala jeho nástupcem. Pokud by kníže nezemřel a následovně se mu narodil právoplatný potomek, ztratila by daná osoba šanci na onu pozici knížete.

⁸ Systém, při němž musel žít kníže střídavě u sebe v knížectví a v hlavním městě Edo a jeho rodina byla v podstatě držena jako rukojmí, aby se zamezil jeho možný růst moci a zaručila se jeho loajalita (Vasiljevová 1986, s. 246).

⁹ Aparát tokugawské šógunátní vlády. Jednalo se o jednu z nevyšších pozic ve vládě.

Posmrtná adopce, japonsky *macugo jóši* (末期養子), probíhala v situacích, kdy se kníže vyskytnul v kritické zdravotní kondici a bylo urychleně nutné určit dědice (Roberts 2012, s. 78–79). Jestliže byly splněny následující podmínky: 1) kníže byl ve věkovém rozmezí 17–50 let, 2) absolvoval audienci s příslušnou autoritou, 3) inspektor zkontroloval, že byl kníže stále živý a schopný určit dědice zpečetěním svého rozhodnutí na tomu určený dokument; byla následně odeslána žádost o adopci spolu s potvrzením od inspektora příslušnému úřadu. Tento proces inspekce se japonsky nazýval *hanmoto mitodoke*.

Ačkoliv se proces posmrtné adopce může zdát složitý, jednalo se v mnoha případech pouze o formalitu, při níž daný kníže již nemusel být živ a rodina smrt knížete zatajovala, dokud nebyl adopční proces úspěšně ukončen (Ibid., s. 79–83). Takovéto zatajování jistých informací k ochraně knížecí rodiny před autoritami se japonsky nazývalo *kóhen naibun* (Ómori 2004 cit in Fujikata 2015, s. 23) a neprobíhalo pouze v případě posmrtné adopce.

Roku 1682 byl věk osvojitele upraven a vazalové mohli adoptovat dědice i po věku 50 let, jestliže se jednalo o někoho z řad příbuzných, jinak bylo zapotřebí ověření inspektorem (Fujikata 2015, s. 24). Nicméně uběhlo pár desetiletí a zákony byly opět zpřísněny. Předešlá povolená věková hranice pro osvojitele a posmrtné adopce byly opět zakázány. K jistému uvolnění došlo až v polovině 18. století, kdy se povolila i adopce vzdáleného příbuzného a v určitých případech také nepříbuzné osoby. Roku 1767 pak byla posmrtná adopce opět přijatelná (Ibid., s. 25). U tvůrců zákonů lze tedy spatřit jistý nekonzistentní postoj při vytváření a upravování adopčních zákonů. Vláda chtěla své vazaly kontrolovat, nicméně na ně zákony nemohla příliš tlačit, jinak by to vedlo k dalšímu zániku vazalských rodin (Ibid.).

Dále probíhaly adopce za účelem legitimizace, tj. jedinci byla poskytnuta možnost uzavřít sňatek do rodiny s lepším postavením poté, co si adopcí získala patřičné postavení (Lebra 1989, s. 211). Stratifikace obyvatel neumožňovala jedinci běžně přejít z jedné vrstvy na druhou, nicméně adopce mnohdy posloužila k opaku. Fujikata (2015, s. 26–27) uvádí z výzkumu Atsuko Mega (2011) příklad a popisuje život dcery vesnického doktora, která byla jednou adoptovaná jako dcera, japonsky *jódžo* (養女), svého strýce, který držel vazalský titul, a podruhé adoptovaná jako dcera významné zámožné rodiny, s úmyslem být později provdána za jejich syna, *košikake jódžo* (腰掛養女) (Ibid.; Fujikata 2007, s. 37). Popsán je i život jejího syna z prvního manželství. Ten byl registrován do rodiny,

kterým zemřelo dítě, jakožto jejich biologický syn, japonsky *ireko* (入れ子), a následně adoptován do jiné rodiny jako dědic (Fujikata 2015, s. 26–27).

Dalším příkladem takovéto adopce je případ vazalské rodiny Sugenoja, která po svém vojenském povýšení před autoritami zatajovala pravý původ manželek hlav rodiny (Fujikata 2015, s. 28–30). Jejich manželky totiž nepocházely jen z vojenské vrstvy, přestože se od nich očekávalo, že uzavřou sňatek jen s osobami stejného nebo podobného postavení (Fujikata 2011 cit in Ibid.). Manželky, které tento požadavek nesplňovaly, byly před svatbou adoptovány dočasnými rodiči, japonsky *karioja* (仮親), s lepším postavením, než měly manželky samy, aby bylo jejich postavení legitimizované, a staly se tak „vhodnými“ chotěmi hlav rodiny (Fujikata 2015, s. 28–30).

Mimo protiopatření vůči zániku rodiny a legitimizaci postavení se adopce uskutečňovala i pro jiné účely. Někdy se adoptovala hlava vedlejší rodiny, japonsky *bunči haitó no jóši* (分知配当の養子), aby si hlavní rodina potvrdila svou autoritu nad vedlejší rodinou a aby vedlejší rodina mohla hlavní rodině prokázat svou loajalitu (Nakata 1926 cit in Takeuchi a Rakugi 2019, s. 83). Existovaly i případy, kdy adopce posloužila jako trest. Vláda mohla potrestat rodinu, která byla politicky v opozici, tím, že jí nedovolila pokračovat v rodinné linii vlastním potomkem, a rodině tak nezbývalo nic jiného než se spolehnout na adopci, aby nezanikla (Lebra 1989, s. 204–205)¹⁰.

Adopce mohla také sloužit pouze k získání titulu. Některé rodiny si skrze adopci předčasně získávaly příjmy z úřední funkce, které by jinak získal syn až po dosažení dospělosti a získání titulu hlavy rodiny (Lebra 1989, s. 209). Není tedy překvapivé, že se v rodinách vystřídalo mnoho hlav rodiny během krátkého období (Ibid. 209–210). Rodiny, které chtěly mít na císařském dvoře vliv, si adoptovaly také ženy, které se staly dvorními dámami sdílejícími s císařem lože jako skryté konkubíny (Lebra 1989, s. 210)¹¹.

Moore (1970) má však k domněnce, že adopce mohla sloužit jako nástroj k vzestupné společenské mobilitě, výhrady. Termín mobilita definuje proces, při kterém jedinec přechází z jedné společenské vrstvy do druhé. Na základě svých zjištění Moore (1970, s. 622, 626) tvrdí, že se adopce vojenské vrstvy konaly pouze uvnitř vrstvy, a

¹⁰ Příkladem je rodina Macudairy Jošinagy, knížete Ečizenu (Lebra 1989, s. 204–205). Jošinaga byl politicky aktivní, avšak na straně šógunovy opozice. Za trest byl nucen vzdát se titulu hlavy rodiny a jeho synové jeho titul nemohli převzít. Z vedlejší rodiny byl proto adoptován syn. Po restauraci Meidži dostala stejný trest šógunova rodina, kdy poslednímu šógunovi, Tokugawovi Jošinobuovi odebrali titul a zakázali k této funkci přístup jeho synům. Titul hlavy rodiny převzal jeho příbuzný z vedlejší rodiny jako adoptovaný syn, Tokugawa Iesato.

¹¹ Skrze instituci *njokan* dvorních dam, která existovala od 8. století do konce období Meidži (Lebra 1989, s. 211).

nedocházelo tedy k mobilitě napříč vrstvami. Uvnitř vrstvy se mohlo adopcí postavení mladších synů zlepšit (Moore 1970, s. 620, 628), jelikož v původní rodině byli vůči otci a staršímu bratrovi podřízení a adopcí se mohli stát hlavami rodin stejně jako jejich starší bratr (Ibid.; Ono 1978 cit in Takeuchi a Rakugi 2019, s. 83).

Nicméně, Moore (1970) zkoumal u vojenských rodin pouze postavení adoptovaných mužských dědiců. Jestliže by byla v potaz brána i adopce žen, která se konala za účelem legitimizace postavení, jak je výše uvedeno, je nejspíše možné tvrdit, že k určité vzestupné mobilitě docházelo, ačkoliv byla zatajována.

Vztah mezi tím, kdo adaptuje a kdo je adoptovaný, byl přitom velmi flexibilní, a adoptovaní jedinci mohli udržovat vazby i s biologickými rodiči (Fujikata 2015, s. 27). Preferovanou osobou k adopci byla osoba z řad příbuzných a takové adopci se říkalo *dósei jóši* (同性養子) (Kawai 1999 cit in Takeuchi a Rakugi 2019, s. 82; Moore 1970, s. 622, 626; Robert 2012, s. 76). Adopce nepříbuzných osob se konala v nejzazších případech a jednalo se většinou o osoby s podobným společenským postavením a příjmy. Rodiny mohly mít několik větví a vůči možnému zániku se bránily adopcí dědice z vedlejší větve, což mohlo vést i k tomu, že vedlejší větev o vlastního dědice přišla a zanikla ve prospěch větve hlavní (Moore 1970, s. 623; Lebra 1989, s. 199–200)¹².

Typy adopce*:		
<i>cúrei no jóši</i> (krátce <i>jóši</i>)	通例の養子 / 養子	běžná adopce
<i>mukojóši</i>	婿養子	adopce zetě
<i>džunjóši</i>	順養子 / 準養子	adopce mladšího bratra starším bratrem (hlavou rodiny)
<i>jódžo</i>	養女	adopce dcery
<i>dósei jóši</i>	同性養子	adopce osoby z řad příbuzných
<i>macugo jóši</i>	末期養子	posmrtná adopce
<i>karijóši</i>	仮養子	dočasná adopce

¹² Císařská rodina fungovala podobným způsobem a během období Tokugawa měla čtyři vedlejší větve nazývané *šinnó-ke*, rodiny císařských pokrevních synů (Lebra 1989, s. 208). Šógunova rodina měla tři vedlejší větve a později další tři sekundární vedlejší.

<i>košikake jódžo</i>	腰掛養女	adopce dívky s úmyslem ji provdat za vlastního syna
<i>bunči haitó no jóši</i>	分知配当の養子	adopce hlavy vedlejší rodiny hlavní rodinou (k prosazení autority hlavní větve rodiny /prokázání loajality vedlejší větve)
Jiné:		
<i>ireko</i>	入れ子	po smrti vlastního potomka adopce a výchova jiného dítěte jako svého vlastního
<i>karioja</i>	仮親	dočasný adoptivní rodič

Tabulka 1 Terminologie (1) užívaná k pojmenování typu adopce nebo adoptované osoby a jiné

*Uvedená terminologie označuje typ adopce i adoptovanou osobu.

1.2.1.2. Rolnická, řemeslnická a obchodnická vrstva

Pro zemědělské rodiny byla adopce například způsobem, jakým si získat další pracovní sílu (Kurosu 2013, s. 4). Na severovýchodě Japonska byly podle některých akademiků rozšířené zemědělské rodiny se silným konceptem *ie* (Oto 1996; Cornell 1987 cit in Kurosu 2013, s. 1), a v zájmu zachování kontinuity rodiny byla proto adopce docela obvyklá. Pomocí výzkumu populačních registrů *ninbecu aratame* č. z 18. a 19. století ze zemědělských vesnic Šimomorija a Niita od Kurosu (2013) se lze blíže seznámit s přibližnou mírou adopce této společenské vrstvy.

Ve výzkumu bylo zjištěno, že 712 mužů a 134 žen bylo adoptováno do rodin obou vesnic (Kurosu 2013, s. 5–6). Z rodin obou vesnic pak odešlo k adopci 485 mužů a 127 žen. Následující procenta jsou ze vzorku, v němž bylo zahrnuto 709 mužů a 133 žen (Ibid.). Adopce zeťů tvořila 58,3 % všech adopcí, což znamenalo, že se adoptovanými zeti stalo 69,3 % všech adoptovaných mužů. Zemědělské rodiny nejspíše preferovaly adopci zetě z důvodu hladkého průběhu předávání titulu hlavy rodiny a její funkce (Kurosu 2013, s. 10). Jako synové bylo adoptováno 23,4 % mužů a jako součást manželského páru 7,3 % mužů. Jako dcery bylo adoptováno 60,2 % žen a jako součást manželského páru 39,8 % žen. Procentuální zastoupení manželských párů k adopci bylo 12,5 %. Manželé se také adoptovali z důvodu rychlejšího předání práce a podpory rodiny, japonsky *fufujóši* (夫婦養子). Lze s jistotou říci, že celkově byli nejvíce adoptováni muži.

Synové byli nejčastěji adoptováni ve věku 15–19 let a ve věku 10–34 let bylo adoptováno okolo 80 % mužů (Kurosu 2013, s. 5). Dcery byly adoptovány v dřívějším věku a 80 % všech adopcí žen proběhlo do věku 29 let. Adoptovaní, kteří tyto věkové rozsahy přesahovali, byli často manželskými páry, které už mohly mít vlastní děti (Kurosu 2013, s. 6). Adopci využívaly i svobodné bezdětné osoby (Kurosu 2013, s. 8).

Nápomocným výzkumem ke zjištění kontextu, při němž se adopce v rolnické vrstvě uskutečňovala, je Toishiho (2005) výzkum vesnice Kami-Naguri za pomoci dalšího populačního registru, *šūmon aratame cō*, z 19. století. Z Toishiho práce vyplývá, že se účel adopce mohl v této oblasti lišit podle toho, zda ji uskutečňovala vyšší nebo nižší třída¹³ rolnických rodin (Toishi 2005, s. 43–45).

Vesnice Kami-Naguri byla specifická produkcí dřeva. Rodina Macuda z vyšší třídy, věnující se ve vesnici distribucí dřeva, využívala adopce ke strategickému rozšiřování svých obchodních kontaktů mimo vesnici, a posilovala tak ekonomiku vesnice (Toishi 2005, s. 44). Adopce v tomto případě tedy sloužila spíše „ve prospěch vesnice nežli ve prospěch rodiny“ a lišila se od adopce u nižší třídy, která si vystačila s vytvořením vazeb uvnitř vesnice (Ibid.). Vesnice Kami-Naguri se také vyznačovala tím, že do vesnice přijímala velké množství adoptovaných zeťů z jiných oblastí, ale sama k adopci mnoho osob nevydávala, a to nejspíše pod vlivem zásahu místní komunity ke stabilizaci počtu obyvatel (Ibid., s. 44–45).

Stejně jako u zemědělských rodin, potřebovaly i řemeslnické rodiny pracovní sílu navíc. Adopce se mohla uskutečnit za účelem získání dalšího učně a jeho zaučení v rodinném řemeslu. Pro obchodnické rodiny bylo dědictví rodinného povolání nejdůležitějším aspektem jejich života (Yamanaka 1963, s. 56). Zejména ve vyšší třídě této vrstvy se velký důraz kladl na zachování kontinuity rodinného podniku a zajištění schopného nástupce k vedení podniku (Yonemura 1999 cit in Toishi 2005, s. 33–34; Yamanaka 1963, s. 49). Pokud by byl biologický potomek z hlediska svých schopností shledán neschopným, mohl být z pozice kandidáta na dědice, ale i z pozice hlavy rodiny a podniku na základě rozhodnutí rodiny odebrán a nahrazen schopnějším adoptovaným příbuzným (Yamanaka 1963, s. 54–55; Tsuchiya 1954 cit in Ibid.). Dále se adoptovali zeťové, ale i služebníci, japonsky *hókónin jóši* (奉公人養子) (Toishi 2005, s. 33). Pokud

¹³ Rolnická vrstva bývá akademiky rozdělena na tyto dvě třídy dle množství *koku* v každé domácnosti, nicméně ne každá vesnice se věnovala farmářství a v případě vesnice Kami-Naguri se jednalo o oblast lesnictví (Toishi 2005, s. 34). Toishi (2005) proto rozděлил rolnickou vrstvu dle jejich vesnické struktury/společenského postavení domácností.

byl služebník dostatečně schopný, mohl být do rodiny, která podnik spravovala, adoptován a posléze jakožto hlava vedlejší rodiny pověřen již existující podnik rozšířit o novou pobočku (Yonemura 1999 cit in Toishi 2005, s. 33).

Obchodnická vrstva zaujímala ve společnosti formálně spodní příčku v systému společenského postavení, *šinókóšó*, protože z ideologického hlediska bylo na její obchodní činnosti pohlíženo negativně (Vasiljevová 1986, s. 266–267). Nicméně zamezení přístupu ostatním vrstvám k obchodní činnosti zajistilo obchodnické vrstvě monopolní postavení na trhu a mnohé obchodnické rodiny začaly prosperovat, zatímco poměry samurajských rodin kvůli dluhům upadaly (Ibid., s. 270–273).

Vláda chtěla rostoucí vliv obchodnické vrstvy omezit zavedením daní, a proto byla například v Kjótu místními autoritami zavedena opatření, která jí sledování množství a pohybu majetku obchodnických rodin usnadnila (Yamanaka 1963, s. 49). Nařízená primogenitura zavazovala rodiny zajistit si dědice a zabraňovala rozdrobování jejich majetku (Ibid., s. 49–50). Hlavě rodiny vznikla také povinnost před svou smrtí skrze závěť nahlásit relevantním úřadům budoucího dědice a provést k tomu určené procedury (Ibid., s. 50, 52–53). V případě, že tak neučinila, hrozila její rodině konfiskace majetku.

Tolerance vlády vůči dědickým praktikám obchodnické vrstvy však byla poměrně velkorysá. Dovolovala totiž obchodnickým rodinám předat dědictví i jinému potomkovi a přepsat svého dědice v závěti vícekrát (Yamanaka 1963, s. 50, 53). Nicméně, pokud se skrze adopci jednalo o pokus k přechodu do vyšší vrstvy, vláda svůj postoj zpřísnila a do takových situací zasahovala. Příkladem jsou adopce osob z měšťanské vrstvy¹⁴ do samurajské rodiny uskutečněné obchodní transakcí mezi oběma stranami (Vasiljevová 1986, s. 283). Ačkoliv byla samurajská vrstva výše společensky postavená, ocitala se v tomto období v dlužích. Měšťané sice bohatli, ale stále se potýkali s diskriminací kvůli nižšímu společenskému postavení. Je zřejmé, že se obě strany snažily skrze adopci svou situaci zmírnit.

1.2.1.3. Další typy adopce

Mimo účel nástupnictví docházelo například k adopci zetě pro založení vedlejší větve, japonsky *šiwake mukojóši* (仕分婿養子) (Nakata 1926 cit in Takeuchi a Rakugi 2019, s. 83). Byl adoptován zeť (manžel sestry dědice), aby jako syn mohl převzít funkci hlavy rodiny nové větve. Mohlo se jednat o způsob, jakým si hlavní rodina zachovávala

¹⁴ Viz poznámka pod čarou č. 5.

blízký vztah s dcerami. Dále se vyskytoval jiný typ dočasné adopce zvaný *kanpó jóši* (看抱養子) (Ibid.). V případě, že byl dědic titulu hlavy rodiny nemocný, mohl být adoptován manžel dědicovy sestry, který funkci hlavy rodiny držel místo dědice, dokud se dědic neuzdravil. Adopcí vznikl zeti nárok na nástupnictví jako právně fiktivní syn a jestliže dědic skonal, titul zeti zůstal.

Typy adopce:		
<i>fúfujóši</i>	夫婦養子	adopce manželského páru
<i>hókónin jóši</i>	奉公人養子	adopce služebníka
<i>šiwake mukojóši</i>	仕分婿養子	adopce zetě k založení vedlejší větve rodiny
<i>kanpó jóši</i>	看抱養子	dočasná adopce zetě jakožto hlavy rodiny z důvodu nemoci vlastního syna

Tabulka 2 Terminologie (2) užívaná k pojmenování typu adopce nebo adoptované osoby a jiné

1.2.2. Moderní období

Rozdělení společnosti minulého období bylo během reforem období Meidži (1868–1912) zrušeno a bylo zavedeno nové: vyšší šlechta *kazoku* (bývalá dvorská šlechta a knížata), nižší šlechta *šizoku* (bývalí samurajové) a prostý lid *heimin* (všichni ostatní) (Vasiljevová 1986, s. 335–336; Tonooka 1965, s. 3; Lebra 1989, s. 186). Příslušníci císařského rodu patřili do *kózoku*. Významnou změnou ve společnosti se stalo povolení adopce a sňatku mezi vrstvami, a tedy mobility napříč vrstvami (Tonooka 1965, s. 3). Nicméně, *kazoku* a *kózoku* byly nižším vrstvám zcela nepřístupné a mobilitu lze zaznamenat jen vzájemně mezi těmito dvěma skupinami (Lebra 1989, s. 186–187).

Zákony jednotlivých zrušených knížectví přestaly platit a vznikl první ucelený občanský zákoník (Tonooka 1965, s. 2–3), dále jako OZ. Do tohoto zákoníku byl formálně začleněn systém *ie* (výše zmíněný v kapitole 1.1.), podle jehož vzoru se musela japonská společnost po několik desítek let řídit. Jeho vlivem byly adopční zákony přizpůsobeny tak, aby se adopce konaly ve prospěch *ie* (Takeuchi a Rakugi 2006, s. 83). Podle Wilkinsona (1962, s. 679) byla důvodem začlenění systému snaha státu o větší sociální kontrolu, která měla být dosažena skrze kontrolu japonské rodiny.

Zatímco v Evropě sloužily adopční zákony k osvojení hlavně nezletilých dětí, v Japonsku byly určené zejména k adopci dospělých osob (Morris 1895, s. 143–144). Přestože byly japonské zákony inspirované západními protějšky, odpovídaly tehdejšímu společensky a kulturně zavedeným normám v zemi a byly tedy „kombinací starých a nových, původních a cizích, orientálních a okcidentálních zvyků a principů“ (Morris 1895, s. 143, 149; O’Halloran 2015, 638; Ishii 1946 cit in Tanabe 1965, s. 50).

Podle zákoníku Meidži musely být adopce registrovány v rodinném registru *koseki* (戸籍) (O’Halloran 2015, 638). Formulace praktiky adopce byla detailnější a postavení osob vzniklé přirozeným, nebo fiktivním příbuzenstvím bylo jasně odlišeno (Takeuchi a Rakugi 2006, s. 83–84), tj. zdali se jednalo o biologické nebo adoptované dítě, o pokrevně příbuznou nebo nepříbuznou osobu. Adopcí získala adoptovaná osoba stejná práva a povinnosti jako biologické dítě, a došlo tedy k legitimizaci jejího postavení (OZ čl. 860 cit in Lönholm 1898, s. 226).

Osvojitelem se mohla stát pouze osoba, která dosáhla dospělosti, tedy 20 let (OZ čl. 837 cit in Lönholm 1898, s. 220). Pokud jeden z manželů zvažoval adopci, musel od druhého z manželů získat k registraci souhlas a adoptovaného registrovat pod jmény obou manželů (OZ čl. 841 cit in Ibid., s. 221). Před rokem 1876 mohl být adoptován tzv. ascendent¹⁵ nebo i mladší sourozenec s jeho chotí jako manželský pár, poté se však tato praktika zakázala a od roku 1884 mohla být adoptována pouze osoba mladší, než je osvojitel sám (Kondo 1983 cit in Takeuchi a Rakugi 2006, s. 84; OZ čl. 838 cit in Lönholm 1898, s. 220). Aby nedocházelo k dědickým sporům mezi biologickým a adoptovaným mužským potomkem, adopce dalšího mužského potomka do rodiny byla povolena pouze v případě, že se jednalo o adopci zetě (OZ čl. 839 cit in Lönholm 1898, s. 220). Tedy adopce, která byla uzavřena současně se sňatkem s dcerou z této rodiny.

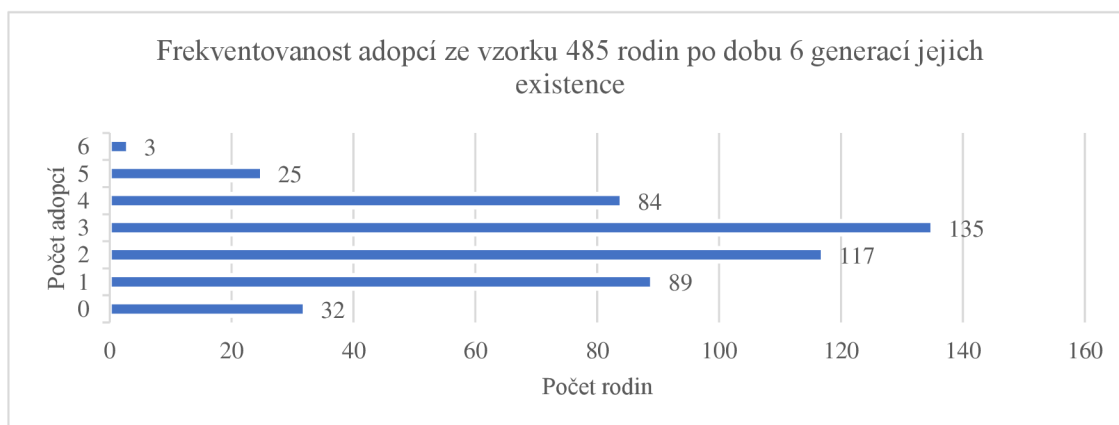
Realizace posmrtné adopce dle zanechané závěti byla také povolena (OZ čl. 848 cit in Ibid., s. 222). Zrušení adopce mohlo být uskutečněno domluvou obou zúčastněných stran a za určitých okolností i na žádost jedné ze stran (OZ čl. 862 a 866 cit in Lönholm 1898, s. 226–228). Jestliže se některá ze stran adopce zetě rozhodla adopci zrušit, mohlo tak dojít na základě zrušení sňatku za podmínky, že tak musí být učiněno do 6 měsíců po zrušení manželství (OZ čl. 858 cit in Ibid., s. 225).

¹⁵ Příímý příbuzný, který se narodil o jednu nebo více generací dříve než dotýčný jedince, tj. rodič, prarodič...

Nejčastější adopcí v rodinách byla podle akademiků Bachnik (1983) a Kitaoji (1971) „adopce“ snachy. Podle jejich teorie pozičního nástupnictví byl centrem systému *ie* manželský pár, v němž roli adoptované osoby hrála nevěsta dědice. Situaci se její pozice podobala adoptovanému zeti, ale její funkce byly ve srovnání s ním omezenější, jelikož nenabývala titulu hlavy rodiny, jako tomu často bývalo v případě adopce zetě.

Podle Lebry (1989, s. 186) se adopční zákony v občanském zákoníku s ohledem na skutečnou situaci tehdejší doby uvolnily a počet adopcí realizovaných ve prospěch *ie* začal klesat (Takeuchi a Rakugi 2006, s. 84). Souvisí s tím pravděpodobně postupný rozpad systému *ie* v pozdějších letech, kdy se hodnoty společnosti zejména ve městech začaly měnit kvůli odlišným socioekonomickým podmínkám. Mnozí se začali stěhovat do měst a docházelo k rozsáhlé urbanizaci. Tamní složení rodiny se změnilo.

Titul vyšší a nižší šlechty a s ním související funkce byly dědičné – pro jejich udržení se uskutečňovaly sňatky i adopce, nicméně pouze muži měli na držení šlechtického titulu nárok, a pro rodiny bez mužského potomka bylo proto zajištění dědice zcela nezbytným krokem (Lebra 1989, s. 191, 196). Potřeba udržet rodinnou kontinuitu byla u vyšší vrstvy velmi silná, jelikož schopnost udržet tuto kontinuitu byla známkou prestiže (Ibid, s. 197–199).

Graf 1 Frekventovanost adopce u vyšší šlechty z dat vycházejících z výzkumu Lebry (1989, s. 193)

Přibližnou frekventovanost adopce u vyšší šlechty lze zjistit z výzkumu Lebry (1989), která k tomu využila genealogické záznamy *Kazoku kakei taisei*¹⁶. Do vzorku byly zahrnuty rodiny, ve kterých se vystřídalo nejméně šest rodinných hlav, a bylo zjištěno, že ze 485 takových rodin pouze 6,6 % pokračovalo ve své existenci bez využití adopce (Ibid., s. 192–193). Data však nemusí být přesná, pokud někdy došlo k

¹⁶ Sestavili je sami členové *kazoku* a jejich potomci v 80. letech 20. století (Lebra 1989, s. 192).

úmyslnému vynechání zápisu adopce. Během šesti generací bylo pouze 59 % dědiců neadoptovanými potomky. Docházelo také často k adopcím nemanželských dětí, *hičakušucuši/šoši* (非嫡出子/庶子), které v rodinné linii pokračovaly (Ibid., s. 194).

Posmrtné nebo předčasné adopce se v zájmu udržení kontinuity také uskutečňovaly (Lebra 1989, s. 196–197). Účelem předčasné adopce bylo preventivní zajištění dědice v případě náhlé smrti hlavy rodiny, a jakmile se hlavě rodiny narodil biologický syn, byl tento syn stejným způsobem adoptován dříve adoptovaným synem (tzn. A adoptuje B a B adoptuje C). Stejně jako v předešlém období, v případě posmrtné adopce proběhl zápis smrti hlavy rodiny až po zajištění adoptovaného dědice, avšak tento typ adopce nebyl natolik častý.

Skrze adopci si šlechtické postavení zachovávali i mladší synové, kteří se od své šlechtické rodiny rozhodli odpojit a založit novou hlavní větev (Lebra 1989, s. 199–200). Z výzkumu již zmíněných genealogických záznamů, se vzorkem o 196 domácnostech se třemi generacemi synů narozených před rokem 1945, vyplývá, že z 553 takových synů bylo adoptovaných celkem 156, což činí 28,2 % (Ibid., s. 201).

Adoptivní vztah mohl být mezi oběma stranami čistě formální bez citového závazku, zejména v případě adopce dospělých (Lebra 1989, s. 203). Adoptovaní nemuseli obývat stejnou domácnost jako adoptivní rodina a v případě adopce dítěte v raném dětství mohlo dítě zůstat u svých rodičů do dovršení určitého věku. Adoptivní rodiče se do výchovy adoptovaného dítěte nemuseli zcela zapojit a tento úkol byl svěřen spíše služebníkům (Ibid., s. 204)¹⁷. Jednalo se tedy pouze o „poziční adopci“, při níž se adopce konala čistě z důvodu zajištění následníka (Ibid.).

Mimo zachování kontinuity šlechtické rodiny nebo šlechtického postavení mohla adopce také sloužit k získání titulu, například k dříve zmíněnému titulu dvorní dámy nebo ke zlepšení postavení potřebného při sňatku (kapitola 1.2.1.1.) (Lebra 1989, s. 211)¹⁸. Lze mluvit o tzv. adopci rodiče, *oja tori* (親取), jelikož je adopce vyžadována ze strany adoptovaného (Shimohashi a Hafura 1979 cit in Lebra 1989, s. 212). K předání titulu hlavy rodiny nemanželskému dítěti bylo zapotřebí, aby se nejprve uskutečnila adopce

¹⁷ Stejného zacházení se dostávalo i nemanželským dětem (Lebra 1988 cit in Lebra 1989, s. 204).

¹⁸ Šlo např. o adopci Macudairy Secuko, dcery syna Macudairy Katamoriho, který nebyl *kazoku*. Jelikož se měla vdát za prince Čičibua, bratra císaře Hirohita, byla adoptována svým strýcem, hlavou hlavní větve Macudaira, aby se zbavila původního postavení a spojení s otcem Katamorim (Ema 1983 cit in Lebra 1989, s. 211).

k legitimizaci¹⁹ jeho postavení jakožto manželského dítěte, japonsky *čakušucuši* (嫡出子) (Lebra 1989, s. 213).

Podobně jako u vyšší šlechty i samurajové drželi dědičný šlechtický titul, který se nejspíše snažili udržet, avšak na rozdíl od vyšších vrstev docházelo mezi samuraji a prostými lidmi k volnější výměně, a tedy nezřídka k sociální mobilitě (Lebra 1989, s. 186–187). O vrstvě prostých lidí a jejich adopčních praktikách v této době není příliš známo. Lze jen soudit, že podobně jako v předchozím období sloužila adopce k zajištění dědice a získání pracovní síly nebo dalšího učně.

1.2.3. Poválečné období až současnost

Po druhé světové válce prošel občanský zákoník revizí, která měla japonský rodinný systém demokratizovat (Matsubara 1969, s. 499; Nonoyama 2000, s. 31), a systém *ie* i společenské vrstvy byly oficiálně zrušeny. Starý model rodiny byl považován za pozůstatek feudalismu (Nonoyama 2000, s. 31). V rámci moderní rodiny (*katei*) vytvořené na základě západního modelu se vláda snažila vytvořit prostředí a podmínky pro adopci ve prospěch dítěte (Takeuchi a Rakugi 2006, s. 85) a roku 1947 byl vydán zákon, který měl osiřelým nebo opuštěným dětem poskytnout instituční péči (O'Halloran 2015, 654).

Pro původní šlechtické rodiny však i po zrušení systému *ie* zůstalo zajištění dědice důležitým prvkem, kvůli kterému volily adopci v případě absence potomka (Lebra 1989, s. 197). Některé poválečné významné osobnosti (politické, intelektuální i obchodní) byly také adoptovány a v některých případech docházelo skrze adopci k vzestupné společenské mobilitě (Abegglen a Mannari 1960, s. 120–122). Ze zkoumaného vzorku Abegglen a Mannari (Ibid., s. 121) tvořili adoptovaní 1/8 všech významných vůdčích osobností, tj. 12,5 %. Tato praktika byla u politických osobností častá z 5 %, u intelektuálních z 11 % a u obchodních ze 14 %. Celkově lze však zaznamenat pokles adopcí. Ze studie tokijských rodin (vzorek s více než 13 000 rodinami) roku 1934 bylo

¹⁹ Tento jev byl častý v císařské rodině již od období Nara (Lebra 1989, s. 213–214). Císař skrze obřad *šinnó senge* formálně legitimizoval své děti a sourozence (synům dával titul *šinnó*, dcerám *naišinnó*). Korunní princ tento titul získával automaticky. Děti císaře na dvoře neměly před získáním titulu žádné postavení a patřily rodinám jejich matek. Mnozí dědicové se narodili konkubínám a jiným ženám, které s císařem sdílely lože. Bylo tedy nutné je legitimizací rozlišit od ostatních dětí. Matky těchto *šinnó* mohly být povýšeny, ale musely pocházet z vyšší vrstvy společnosti. Pokud nebyly, zůstaly většinou tajeny a byly označovány jako *seibo*, rodičky. Nicméně, mohly být adoptovány a stát se matkou císařovnou. Stejně se zacházelo s matkami dědiců rodin šlechtické vrstvy. Matky s nízkým postavením byly přezdívány jako *seibo*, případně *ohara-san*, neboli paní s lůnem.

zjištěno, že adoptovaní synové tvořili 11 % všech zkoumaných hlav rodin, ale roku 1955 se jejich počet snížil na 5 % (Ibid.).

Z terénního výzkumu Browna (1966, s. 1132) ve vesnici Nakajašiki, ve které bylo 31 domácností, bylo zjištěno, že pouze 4 z 38 mužů se stali adoptovanými zeti. Nicméně, tyto údaje mohou být zavádějící, protože ne všechny komunity byly stejné. Brown (1966, s. 1132) podotýká, že nebylo mnoho příležitostí, jak se stát *mukojóšim*, protože převládalo nástupnictví nejstaršího syna. Přestože adoptovaný zeť získal titul hlavy rodiny a pokračoval v udržování kontinuity nové rodiny, podle Browna (1966, s. 1143–1144) a Bachnik (1983, s. 173–174) byl charakterem svého postavení podobný nevěště, která v rodině zastávala nízké postavení a v případě neshody či určitě neschopnosti mohla být poslána zpět k původní rodině.

Adopce je považována za jeden z příkladů diverzifikace rodinného modelu, avšak v současnosti se pojí s negativním pohledem (Takeuchi a Rakugi 2006, s. 81; Tanabe 1965, s. 48). Adopce ve prospěch rodiny jako systému *ie* se považuje za pozůstatky feudální společnosti (Takeuchi a Rakugi 2006, s. 81). Funkce rodiny se zúžila a adopce už se nemá realizovat ve prospěch kontinuity systému *ie*, ale pro dobro dítěte (Ibid.) Na druhou stranu, i adopce dětí je vnímána negativně kvůli nedostatečně propracovanému právnímu rámci a společenským konvencím (Tanabe 1965, s. 48, 59).

1.2.3.1. Běžná adopce

Většina japonských adopcí se týká tradiční adopce dospělých a přináší výhody zejména adoptující straně (O'Halloran 2015, s. 640). Procesu běžné adopce se říká *fucú jóši* (普通養子). K adopci dospělého je potřeba pouze „souhlasu všech stran, přítomnosti svědka a zaznamenání adopce příslušným vládním úředníkem“ bez nutnosti souhlasu soudu (Bryant 1990, s. 322; O'Halloran 2015, s. 650, 655–656). Osvojitel musí být starší než adoptovaná osoba a mohou jím být manželé, nebo i jedinec (Ibid., s. 663, 665).

Běžnou adopcí může být legitimizováno nemanželské dítě (O'Halloran 2015, s. 655–656). Rodinný soud se do procesu adopce zapojuje jen tehdy, jestliže se jedná o adopci nezletilého. Souhlas rodiče nebo zákonného zástupce není nutný, pokud se jedná o adopci nezletilého nad 15 let. Adoptovaný je formálně zapsán v *koseki* nové rodiny, ale zároveň se zaznamenávají i jména jeho původních rodičů (Ibid., s. 656, 678; Yonekura 1998 cit in Moriguchi 2010, s. 347). Vzniká tedy adoptivní vztah mezi adoptovanou osobou a adoptivními rodiči a zároveň zůstává právně zachován vztah s původními

rodiči²⁰ (O'Halloran 2015, s. 650; Bryant 1990, s. 322). „Adopce může být jednoduše zrušena souhlasem všech stran, v případě absence souhlasu pak může každá ze stran podat žádost k rodinnému soudu,“ uvádí O'Halloran (2015, s. 656).

V současnosti se v Japonsku (v případě absence nebo neschopnosti potomka) uskutečňuje adopce zeřů, zejména za účelem udržení kontinuity rodiny nebo podniku, ale také například k zajištění péče rodičům v jejich stáří či ke snížení dědické daně (Bryant 1990, s. 300, 308; O'Halloran 2015, s. 641). Přívětivou stránkou této adopce může být pro mnohé adoptující rodiče skutečnost, že se o ně ve stáří bude starat jejich vlastní dcera místo snachy (Brinton 1989 cit in Bryant 1990, s. 308). V 80. letech tvořil tento typ adopce 55 % všech adopcí (Paulson 1984 cit in O'Halloran 2015, s. 641).

Lze si povšimnout, že všechny výše uvedené důvody jsou prospěšné hlavně adoptivní rodině. Pro zetě však adopce také přináší výhody, mezi nimiž se řadí nabytí práv biologického dítěte, a tedy vznik nároku na dědictví adoptivní rodiny, zatímco nárok na dědictví původních rodičů zůstává také zachován (Reien, boseki no Yashiro). Mezi nevýhody se může řadit jeho slabé postavení v nové rodině (viz kapitola 1.2.2.), které je podobné postavení snachy (Bryant 1990, s. 310). Přenáší se na něj společenské stigma z důvodu zavržení původního rodinného jména (Hamabata 1991 cit in Mehrotra et al. 2013, s. 844) a adoptivní rodina může vůči němu pociťovat nedůvěru (Mehrotra et al. 2013, s. 844). Podle nově upraveného zákona již rozvodem nelze zrušit adopci a ke zrušení adopce je potřeba souhlasu obou zúčastněných stran (Bryant 1990, s. 310).

Sňatek mezi dcerou a adoptovaným synem může být v západním prostředí pro mnohé společensky nepřijatelný, jelikož by tento vztah následně bylo možné označit za incest (Wadlington 1963). V japonském prostředí to však zákony, konkrétně OZ čl. 734 odst. 1, umožňují, protože zúčastněné strany nejsou pokrevně příbuzné (MJJ; Bryant 1990, s. 310; Mehrotra et al. 2013, s. 843). Některé země tento vztah zakazují, jiné blíže nespecifikují a v soudních řízeních se při definování vztahu řídí dle stupně příbuznosti a švagrovství (Wadlington 1963, s. 484, 487–488). V souvislosti s adopcí platí v Japonsku jen zákaz sňatku osob, které byly původně v adoptivním vztahu jakožto rodič a dítě (OZ čl. 736 cit in MJJ).

Mimo adopci zetě se začal objevovat rostoucí trend, při němž je adopce využívána hlavně pro již výše zmíněnou výhodu snížení dědické daně, tj. dochází ke zneužití adopce

²⁰ V minulosti se musel adoptovaný vzdát práva na dědictví původní rodiny, ale v současnosti to při běžné adopci není podmínkou (O'Halloran 2015, s. 650).

k daňovým únikům (Bryant 1990, s. 300, 321). Roku 1988 proto došlo ke zpřísnění adopčních opatření. Podle OZ čl. 900 §4 se majetek rozděluje rovnoměrně mezi všechny děti, včetně adoptovaných, a podíl nemanželského dítěte je oproti manželským dětem poloviční (Ibid., s. 322; MJJ). Dědická daň se poté rozpočítává mezi jednotlivé dědice a nepočítá se celkově z nemovitosti. Čím více dědiců existuje, tím více se dědická daň snižuje, a proto bývá adopce k tomuto účelu často využívána. Od roku 1989 bylo do dědického procesu ke zdanění nemovitosti zakázáno přidat více než jednoho adoptovaného potomka (Ibid., s. 324). V případně bezdětného jedince byli povoleni až dva adoptovaní potomci.

Adopce dospělého je soukromou záležitostí prováděnou jednoduše skrze administrativní proces, a zjistit, zda byla adopce provedena za účelem jiným než k vytvoření vztahu rodiče a dítěte, není možné (Bryant 1990, s. 322). Mnohým se tento typ adopce vyplácí, protože ceny nemovitostí jsou velmi vysoké, a vyšetřování daňových úniků ztěžují různé faktory, jakými jsou například pozdější manipulace a rozdílná distribuce podílů nemovitosti dědici (Ibid., s. 323).

Adopce může být v současnosti také využita jako způsob, jakým homosexuální partneři nabývají práv běžné rodiny nebo jakým může jeden z manželů finančně zajistit milence jako své dítě (O'Halloran 2015, s. 652; Bryant 1990, s. 311–312). Právně má mezi zúčastněnými vzniknout vztah rodiče a dítěte, ale jak je zřejmé, za tímto účelem tato adopce vytvořená není a dochází k porušení zákona dle OZ čl. 736 (viz výše). Ke zrušení této adopce může třetí strana (např. choť/dědic) podat žalobu, nicméně k úspěšnému řízení je potřeba dokázat, že záměrem adopce nebylo od počátku vytvoření vztahu mezi rodičem a dítětem a že nynější situace třetí stranu poškozuje (Bryant 1990, s. 312–313).

Po revizi zákoníku došlo k menší úpravě zákona, který při registraci adopce vyžadoval souhlas a jména obou z manželů (viz kapitola 1.2.2.), a od roku 1948 platilo, že jeden z manželů mohl bezpodmínečně „registrovat adopční záměr obou manželů“, tj. bez souhlasu druhého z manželů (Bryant 1990, s. 314, 316). Tato úprava dovolila mnohým adopci využít k legitimizaci svých nemanželských dětí (Paulson 1984 cit in Bryant 1990, s. 314) i přes nesouhlas druhého z manželů, což někdy vyústilo v soudní spory o dědictví (Bryant 1990, s. 314).

Až v roce 1988 došlo k další úpravě zákona, kterým se tato situace měla zmírnit, a adopce se nyní registruje pouze u té osoby, která adoptivní vztah chce utvořit (Bryant 1990, s. 316). Tzn. že pokud jeden z manželů nesouhlasí, adoptivní vztah se u něho

neutvoří. Adoptovaný tak po choti svého adoptivního rodiče nemůže nic zdědit. Souhlas obou z manželů se vyžaduje jen u adopce dítěte. Tato úprava zjednodušila milencům registrační proces adopce, při němž jen musí dokázat, že skutečně chtějí vytvořit vztah rodiče a dítěte.

1.2.3.2. Speciální adopce

Japonský právní systém adopce byl roku 1988 rozšířen o speciální adopci, japonsky *tokubecu jóši engumi* (特別養子縁組), jejímž hlavním zájmem je blahobyt dítěte (Takeuchi a Rakugi 2006, s. 85), tedy vytvoření vztahu rodiče a dítěte, a adopci nezletilých dětí, japonsky *miseinen jóši* (未成年養子), má odlišit od adopce dospělých (Wagatsuma 1959; Katō 1959 cit in Tanabe 1965, s. 53; Moriguchi 2010, s. 343, 347). Při této adopci zaniká právní vztah původních rodičů a dítěte a osvojenec získává zápisem do *koseki* nové rodiny status manželského dítěte s patřičným právem na dědictví adoptivní rodiny (O'Halloran 2015, s. 650; Katō 1959 cit in Tanabe 1965, s. 61–62; Moriguchi 2010, s. 347). V *koseki* jsou tedy zaznamenáni pouze adoptivní rodiče.

V Japonsku může po schválení rodinným soudem adoptovat nezletilé dítě pouze manželský pár (O'Halloran 2015, s. 652). Soud se do adopčního procesu nezapojuje, jedná-li se o adopci biologického dítěte jednoho z manželů (O'Halloran 2015, s. 656). Tyto skutečnosti se řídí dle OZ čl. 795 a 798 (Ibid.; MJJ). Párům stejného pohlaví je za určitých podmínek povolena pouze pěstounská péče, nicméně i u ní se mohou tyto páry potýkat s kritikou a zamítnutím konzervativní japonské společnosti (Ryall 2022). Oba manželé musejí být dospělí, přičemž jednomu z nich musí být alespoň 25 let (OZ čl. 817-4 cit in MJJ; Moriguchi 2010, s. 347). Jakmile adoptivní rodiče podají žádost o adopci, musejí nejdříve projít zkušební dobou o délce 6 měsíců, v níž mají dítě ve své péči, s výjimkou případů, kdy dítě bylo v jejich péči již dříve (OZ čl. 817-8 (1) a (2) cit in MJJ; O'Halloran 2015, s. 656).

Původně mohlo být dle OZ 817-5 adoptované pouze dítě, které v době žádosti o adopci ještě nedosáhlo 6 let, a ve výjimečných případech dítě do 8 let, jestliže se mu již před jeho 6. narozeninami dostávalo péče jeho budoucích rodičů (MJJ; O'Halloran 2015, s. 654). Roku 2021 byl však vládou zákon upraven a nyní je možné adoptovat i dítě do 14 let včetně (Martin 2021).

Ačkoliv adopcí zaniká právní vztah osvojenice a jeho biologických rodičů, před realizací této adopce mají původní rodiče nad dítětem stále svou rodičovskou pravomoc,

kteřá zahrnuje možnost zamítnout nabízené adoptivní rodiče (OZ čl. 817-6 cit in MJJ; O'Halloran 2015, s. 656). Výjimkou, kdy souhlas biologických rodičů k adopci není nutný, je situace, v níž rodiče tuto pravomoc ztratili, například zanedbáním, násilím či opuštěním dítěte (Ibid.).

Na žádost osvojence, jeho původních rodičů nebo na žádost podloženou náležitými skutečnostmi státním zástupcem, je možné adopci zrušit (OZ čl. 817-10 cit in MJJ). Těmito skutečnostmi jsou ztráta zájmu adoptivních rodičů o péči o osvojence, nebo nabytí dostatečného finančního zázemí původních rodičů k opětovné péči o dítě. V případě schválení žádosti soudem se adoptivní vztah dítěte s adoptivními rodiči ruší a původní rodiče znovu nabývají svou rodičovskou pravomoc (OZ čl. 817-11 cit in MJJ).

2. Rodinné firmy

Posledních několik desítek let rostou počty studií, které zkoumají výkon a dlouhověkost japonských firem (Trung Quang Dinh a Hilmarsson 2020; Sasaki, Ravasi a Micelotta 2019; Goto 2014), a některé studie jako jeden z možných důvodů těchto rysů japonských rodinných firem přiřazují v rámci systému *ie* praktiku adopce (Mehrotra et al. 2013; Blind a von Mandach 2015). S adopcí se lze v současném Japonsku setkat v některých rodinných firmách, kde adopce funguje jako nástroj kontinuity podniku, pomocí něhož je do firemního vedení zajištěn schopný nástupce. Jak je patrné z předešlé kapitoly (viz kapitola 1), tento způsob zachování existence podniku má již dlouholetou historii a pro podnikatelské rodiny bývá prospěch podniku na prvním místě.

Rodinná firma je podle kategorizace A. D. Chandlera²¹ (1980; 1990 cit in Morikawa 2001, s. 4) typem podniku, který je „vlastněn a řízen jeho zakladatelem a/nebo potomky zakladatele“. Opakem rodinné firmy se stává manažerská firma, kterou řídí pouze vlastníky pověřeni manažery. V každé rodinné firmě je míra zastoupení rodinných příslušníků ve vedení odlišná a rodinní příslušníci mohou být postupně nahrazováni schopnějšími manažery, kteří s rodinou nemají žádné vazby. Podle toho, zda jsou firemní akcie veřejně dostupné k prodeji na burze nebo v osobním vlastnictví, se firmy také rozdělují na veřejné nebo soukromé obchodní podniky (CFI Team 2022).

Udržet rodinné vedení ve firmě není lehké a firmy se mohou vyvíjet následovně: (1) rodinnou firmu vlastní a řídí rodina zakladatele; (2) rodina firmu vlastní a řídí ji spolu s manažery; (3) rodina firmu vlastní, ale řídí ji pouze manažery, kteří jsou rodinou jmenováni nebo odvoláváni; (4) firma je vlastněna rodinou, ale řídí ji manažery, do jmenování a odvolávání manažerů rodina nezasahuje (Morikawa 2001, s. 5–6). Čtvrtá podoba firmy již spadá mezi manažerské firmy.

S rodinnými firmami bývá obecně spjata představa delší životnosti a lepšího firemního výkonu z důvodu silných rodinných hodnot, avšak tyto hodnoty mohou mít pro firmu naopak také negativní dopady (Bertrand a Schoar 2006, s. 75–80). Příklady jsou případy nepotismu, kdy jsou na důležité vedoucí pozice obsazováni rodinní příslušníci, (Bertrand a Schoar 2006, s. 78–79) nebo snaha o zachování odkazu/kontinuity i přes předvídatelný neúspěch firmy (Ibid.; Morikawa 2001, s. 20).

²¹ Alfred DuPont Chandler Jr. byl významným profesorem Harvardské obchodní školy, který se zabýval industrializací a strukturou korporací.

O tom, zda si rodinné firmy vedou lépe než nerodinné firmy, se vedou rozličné diskuze. Podle Morikawy (2001, s. 34–36) nelze rodinné a nerodinné podniky takto porovnávat, jelikož budoucnost firem závisí na schopnostech daného vedení a každý člověk je jiný. Uznává však, že potenciál dlouhodobého ekonomického růstu má manažerská firma (Ibid., s. 37). Pokud tedy chce rodinná firma nadále růst, je nutné umět využít talentovaných lidských zdrojů i mimo okruh rodiny (Ibid., s. 31). Firmy by měly být také schopné se přizpůsobit jakýmkoliv změnám z vnějšku, jako je například měnící se poptávka na trhu a nástup nových technologií (Ibid., s. 30).

2.1. Japonské rodinné firmy a adopce

Mnoho rysů současných rodinných firem v Japonsku lze zaregistrovat již u předmoderních protějšků. Struktura a způsob řízení firem vychází ze systému *ie* (Bhappu 2000; Goto 2014, s. 87) a rodina, která podnik řídí, funguje jako ekonomická jednotka napříč generacemi (Morikawa 2001, s. 20–21). Pro podnikatelské rodiny se kontinuační a předání podniku (řemesla/povolání) schopnému dědici staly nejdůležitějšími funkcemi jejich existence.

Jeden z přetrvávajících rysů systému *ie* bylo větvení, které hlavní rodině umožňovalo pomocí svých větví rozšiřovat své pobočky nebo získávat distributory (Fruin 1980, s. 436; Bhappu 2000, s. 411–412). Stejně jako rodiny v systému *ie* se podniky větvaly na dceřiné podniky s podpůrnou funkcí a na bázi loajality a závazku byly dceřiné podniky vůči hlavnímu podniku podřazenější (Bhappu 2000, s. 411). Rodinné podniky společně vytvářely skupinu *dózoku* nebo *dózoku–dan* (Ibid.; Goto 2014, s. 87).

Během industrializace v období Meidži dokázaly některé rodinné firmy pomocí politických konexí expandovat a na trhu nabýt monopolního postavení (Bhappu 2000, s. 412; Trung Quang Dinh a Hilmarsson 2020, s. 25; Kerbo a McKinstry 1995, s. 42). Shluklé podniky se nazývaly *zaibacu* neboli koncerny. „Struktura a způsob, jakým *zaibacu* operovaly, byly podobné *dózoku*, ale s větším rozsahem strategických průmyslových odvětví a intenzivní kapitálové investice,“ uvádějí Trung Quang Dinh a Hilmarsson (2020, s. 25). Mezi *zaibacu* však nepatřily pouze rodinné firmy, ale i manažerské, a podoba těchto koncernů se proto mohla různit (Morikawa 2001, s. 28, 40). Rodinné koncerny lze dělit na stará/tradiční nebo nová *zaibacu* podle toho, zdali je založily obchodnické rodiny z období Tokugawa nebo pozdější rodiny v období Meidži (Vasiljevová 1986, s. 372, 422; Morikawa 2001, s. 50).

Tradiční koncerny z předmoderního období mívaly ve vedení mnohdy nevzdělané manažery, ale to se v období Meidži se změnami ve společnosti změnilo a do nově vzniklých koncernů byli najímáni schopnější manažeři s univerzitním vzděláním (Morikawa 2001, s. 50–52). Využitím schopností nových manažerů dokázaly mnohé podniky prosperovat. Někdy byli talentovaní manažeři začleňováni do rodin vlastnicích podnik skrze sňatek a adopci (Morikawa 2001, s. 52–53; Kerbo a McKinstry 1995, s. 44). Nicméně ve většině případů těchto praktik nebylo potřeba (Kerbo a McKinstry 1995, s. 44–45) a využívaly se pouze v určitých situacích.

Po druhé světové válce byly největší *zaibacu* vládou rozpuštěny, aby se zamezilo vlivu a velkému držení podílů akcií zakládajícími rodinami (Bhappu 2000, s. 412; Vasiljevová 1986, s. 468). Později se však podniky opět seskupily a nyní vytvářejí nové konglomeráty, *keirecu* (Bhappu 2000, s. 412). Ačkoliv už *keirecu* nebývají řízeny rodinami, „jejich struktura je podobná struktuře *dózoku* a *zaibacu*,“ tvrdí Bhappu (2000, s. 413). V praxi se v současnosti podniky centrují kolem určité banky (CFI Team 2022).

Mnohé rodinné firmy přešly během své historie na manažerské řízení, například firmy Mitsui a Sumimoto, protože tak ve prospěch a růst podniku uznaly za vhodné, jiné firmy se snaží své rodinné vedení udržet (Morikawa 2001, s. 40–41). Jedním z důvodů, proč jsou japonské rodinné firmy v současnosti tolik zkoumány, je dlouhověkost rodinného vedení. Japonsko je výjimečné tím, že rodinný management firem vydrží tři i více generací (Trung Quang Dinh a Hilmarsson 2020, s. 17; Goto 2014, s. 85). Většina rodinných firem v jiných zemích s obtížemi vydrží po několik generací. „Jen 30 % rodinných firem je úspěšně předána druhé generaci rodiny, se snižujícím se počtem ke 13 % pro třetí generaci a pouze 2–3 % rodinných podniků přežije přes čtvrtou generaci“ (Vallejo 2008, Ward 1987 cit in Trung Quang Dinh a Hilmarsson 2020, s. 17).

Podle výzkumu Gotoa (2014, s. 86) je jedním z důvodů této kontinuity preferované tradiční předávání vlastnictví a vedení firmy pouze osobám z okruhu rodiny a příbuzných, nikoliv osobě zvenčí, a tento rys odlišuje japonské rodinné firmy od těch zahraničních. Dalším důvodem dlouhověkosti japonských rodinných firem je jejich jednotnost udržovaná pohromadě systémem *ie*, v němž důležitou roli hraje vzájemná podpora sdružených podniků, a také silné vazby s nerodinnými příslušníky ve firmě i mimo firmu (Ibid., s. 88–90).

„Japonsko je velmocí malých a středních podniků a zároveň velmocí rodinných firem,“ tvrdí Takahito Osada, japonský profesor a kritik (Osada 2021). V Japonsku je více

než 90 % rodinných podniků (National Tax Agency cit in Teikoku Databank Ltd.). Většina malých a středně velkých rodinných podniků v Japonsku je soukromá (Teikoku Databank Ltd.). V roce 2016 bylo z celkových 413 720 zaznamenaných soukromých podniků ve zprávách Teikoku Databank přibližně 41 % podniků vedených zakladateli, 38 % dědici, 12 % povýšenými zaměstnanci a 2,5 % někým, kdo byl do podniku zaměstnán zvenčí, a další (Ibid.). Majoritní část těchto firem je v individuálním vlastnictví (Ibid.).

Morishita (2022) z Asahi Shimbun dle dostupných zdrojů uvádí, že na tokijské burze tvoří rodinné podniky polovinu všech firem. V Japonsku existuje mnoho rodinných podniků s více než stoletou historií, udržovanou desítkami generací rodiny, a ve světovém měřítku je jejich procentuální zastoupení největší. Ze vzorku 3505 firem tvořily japonské firmy téměř třetinu všech zkoumaných firem (Goto 2006 cit in Trung Quang Dinh a Hilmarsson 2020, s. 17). Podle statistik z roku 2021 patřilo mezi deset nejstarších firem na světě šest japonských podniků (Clark 2022), u většiny z nichž se vedení předávalo potomkům zakladatele.

Příkladem takových rodinných firem jsou kjótské *šinise* (v překladu „starý podnik“) mající více než stoletou historii, které kjótská prefektura oficiálně uznala a podporuje, a od tamní komunity se jim dostává značného respektu (Sasaki, Ravasi a Micelotta 2019, s. 798–799). Mimo finanční a produkční funkci mají tyto podniky také funkci expresivní (symbolickou), tedy roli, která „je věnována socializaci, utváření identity a zachovávání hodnot skupiny a společenské koheze“ (Parsons a Bales 1955 cit in Sasaki, Ravasi a Micelotta 2019, s. 795).

Tyto staré kjótské podniky mají v tamní komunitě velmi významné až elitářské postavení, které s přibývajícím časem nabývá na síle, proto je pro *šinise* zachování jejich kontinuity zásadní (Sasaki, Ravasi a Micelotta 2019, s. 796). *Šinise* se podílejí na tamních kulturních a společenských akcích a jsou označovány za „nositele kulturních tradic Kjóta“ (Ibid., s. 808, 811, 813). S příchodem modernizace a westernizace začala vláda tyto místní tradiční podniky podporovat v naději, že se tradiční japonské prvky zachovají (Ibid., s. 813–814).

Postavení firem v komunitě závisí na plnění závazků, které od nich komunita očekává (Sasaki, Ravasi a Micelotta 2019, s. 794–795, 815). Hodnoty komunity se stávají hodnotami firem a dochází k tzv. institucionalizaci firem (Selznick 1957 cit in Sasaki, Ravasi a Micelotta 2019, s. 797–798). Obětování svobodné volby jedince v kariéře nebo

v záležitostech uvnitř firmy je běžné (Sasaki, Ravasi a Micelotta 2019, s. 815–816). Firmy jsou tradičně předávány nejstaršímu synovi, a rodiny tak nabývají patrilinéárního uspořádání²² (Ibid., s. 809). Snaha o kontinuitu převažující svým významem nad příležitostmi k získání zisku je důležitým rysem těchto rodinných podniků (Ibid., s. 810, 815). Toto označení *sinise* získávají podniky s více než stoletou historií i v jiných regionech.

Adopce je nepochybně jednou z možností, jak mohou tyto rodinné firmy dosáhnout kontinuity a lépe využít svůj potenciál. Je však zřejmé, že pro udržení kontinuity a stability firmy je zapotřebí více než jen zajištění schopného následníka, jako je například vytvoření lepších obchodních strategií aj. (Trung Quang Dinh a Hilmarsson 2020, s. 18), ale to už se této práci netýká.

Autoři jako Mehrotra et al. (2013, s. 843–844) považují adopci za další nástroj „následnického plánování“, při kterém může firma: 1) získat schopnějšího dědice i mimo okruh rodiny a příbuzenstva; 2) motivovat manažery k lepšímu výkonu, protože i jim se naskytuje příležitost stát se dědicem; 3) motivovat členy rodiny a příbuzenstva k lepšímu výkonu v zájmu udržení svého vlivu ve firmě. Ačkoliv se některým členům rodiny může představa přijetí pokrevně nepříbuzné osoby do rodiny skrze adopci nebo adopci zetě protivit, důraz je kladen na užitek firmě, nikoliv jedince (Hamabata 1991 cit in Mehrotra et al. 2019, s. 843–844).

Jedinci, kteří prokáží své schopnosti, bývají do rodiny začleňováni zejména sňatkem a až po něm v některých případech i adopcí (Kerbo a McKinstry 1995, s. 44). To znamená že „adopci zpravidla předchází sňatek“ (Blind a von Mandach 2015, s. 6). Proces vybírání potencionálního dědice může být zdlouhavý, ale rodině tento proces poskytuje možnost ohodnotit výkon jedince před možným sňatkem nebo adopcí do rodiny a ujistit se, že zvolený jedinec naplňuje všechny dané požadavky dědice (Mehrotra et al. 2013, s. 845). Příkladem je Teiči Iomi, který v konglomerátu Yasuda původně zastával pozici manažera (Mehrotra et al. 2013, s. 845; Kerbo a McKinstry 1995, s. 44). Teiči se nejprve stal zetěm Zendžiróa Jasudy, hlavy rodiny a podniku Yasuda, a jakmile prokázal

²² Rodiny mohou tvořit patrilinéární (agnatické), matrilinéární, bilinéární či bilaterální (kognatické) descendenční skupiny (Skupnik 2010, s. 51–52, 76–78). Descendenční skupina je tvořena sérií vícegeneračních příbuzenských vztahů, kterým se přikládá kulturní význam. V případě patrilinéární descendenční skupiny dochází k diskriminaci mateřské linie a uznání pouze té otcovské. Jinými termíny také jako patrilinie, agnátní nebo patrilinéární rody. Potomci této skupiny se nazývají patrilinéární příbuzní či agnáti.

schopnosti převyšující tchánovy biologické syny, stal se nástupcem tchána jakožto adoptovaný zeť.

Blind a von Mandach (2015, s. 2) souhlasí s Mehrotra et al. (2013) v tom, že talentovaní adoptovaní potomci mohou zlepšit výkon firmy, avšak toto zlepšení zaručené není. Ačkoliv se adopce může zdát praktická a výhodná, není vždy spolehlivá. Výkon či dlouhověkost firem závisí na okolnostech v daném čase a místě a vlastnostech adoptované osoby (Morikawa 2001, s. 34–36). K provedení adopce je nutné nejdříve splnit následující předpoklady: „1) Domluvený sňatek jako nástroj lidských zdrojů je k dispozici pouze patriarchům s dcerami. 2) Dcery musejí být ochotny sňatek přijmout. 3) Stát se patriarchovým zetěm je možnost dostupná pouze svobodným manažerům. 4) Talentovaní profesionální manažeři musejí být ochotni partnera ke sňatku přijmout.“ (Blind a von Mandach 2015, s. 7). Jak si podnik v daném čase vede, má na to, zda by zúčastněné strany ke sňatku a adopci přistoupily, také značný vliv (Ibid., s. 9). To znamená, že praktika adopce (konkrétně adopce zetě) je uskutečnitelná pouze ve specifických případech.

2.2. Konkrétní příklady adopcí v japonských rodinných firmách

Následující rodinné firmy byly vybrány na základě dostupnosti informací o adopci uvnitř firmy. Adopce je neveřejnou záležitostí, a proto existuje jen málo konkrétních dat. Vybrané příklady rodinných firem adopci využily během své dlouholeté existence a informace o provedených adopcích jsou veřejně známy. Dalším kritériem výběru byla skutečnost, že tyto firmy jsou v současnosti ve svém oboru stále aktivně činné. Pozornost je věnována případům adoptovaných dědiců, ale také zakladateli a ostatním generacím, kterým byl podnik předán. Všechny uvedené firmy patří mezi velké společnosti.

2.2.1. Kikkoman

Tato japonská firma je v současnosti největším producentem sójové omáčky na světě. V roce 1917 vznikla firma pod jménem Noda Shoyu Co. Ltd. spojením osmi rodin, které sójovou omáčku produkovaly poblíž města Noda v prefektuře Čiba již od období Tokugawa (Kikkoman Corporation a). Poté se firma přejmenovala na Kikkoman Shoyu Co., Ltd. a v současnosti používá název Kikkoman Corporation.

Vzájemným proplétáním vztahů zakladatelských rodin Mogi, Takanaši a Horikiri, pomocí sňatku, adopce a větvením, byla po tři staletí udržována kontinuita jejich řemesla (Fruin 1980, s. 435–438). Toto spojení zajišťovalo rodinám finanční stabilitu. Přijetím

zetě do rodiny zůstaly moc rodiny a majetek v rukou mužské hlavy rodiny (Ibid., s. 437–438). S modernizací firemního systému se však vzájemné kooperativní vztahy rodin změnilly a rodiny se začaly stavět proti sobě v soupeřivém prostředí o vliv a moc ve firmě (Ibid., s. 440). Zakladatelské rodiny se proto poté domluvily, že do firmy připustí vždy pouze jednoho potomka z každé generace, aby se zamezilo dominanci některé z větví (Ibid., s. 448).

Jak již bylo výše zmíněno, do vedení byli vždy začleňováni talentovaní členové zakládajících rodin a adoptovaný potomek některých z těchto zakládajících rodin nebyl výjimkou. Prvními výkonnými řediteli firmy byli Šičiróemon Mogi VI., Šičizaemon Mogi XI., Saheidži Mogi IX., Eisaburó Nakano a Fusagoró Mogi V. (Morikawa 2001, s. 121). Příkladem adoptovaného dědice je případ Kacudžiho Ídy, jehož život popisuje Atsushi Shojima (2007, s. 4–7). Kacudži vstoupil do firmy roku 1926 a po třech letech práce byl do rodiny Mogi začleněn jako adoptovaný zeť Keizaburóa Mogiho I. Po smrti adoptivního otce převzal Kacudži roku 1935 jméno Keizaburó a stal se Keizaburóem Mogim II. Poté se jeho pozice ve firmě neustále upevňovala, až se roku 1962 Keizaburó Mogi II. stal šestým ředitelem firmy. Po něm se ředitelem stal Saheidži Mogi X. (Morikawa 2001, s. 122).

Dále byl adoptován například Kacumi Mogi, který se stal osmým ředitelem firmy, Kózaburó Nakano, který převzal pozici devátého ředitele firmy, nebo Kenzaburó Mogi, který byl členem představenstva (Morikawa 2001, s. 122–123). Kenzaburó Mogi byl třetím synem Keizaburóa Mogiho II. a Šičizaemonem Mogim XII. byl jako zeť adoptován do hlavní větve rodiny Mogi, čímž se stal 13. hlavou dané rodiny (Ibid.; Ross 1999). V současném vedení firmy Kikkoman zastávají nadále nejvyšší pozice členové zakládajících rodin – pozici předsedy představenstva zastává Júzaburó Mogi, pozici předsedy a výkonného ředitele firmy Noriaki Horikiri (Kikkoman Corporation b). Lze tedy tvrdit, že zakládající rodiny mají ve firmách stále silný vliv.

2.2.2. Suzuki

Automobilová firma Suzuki byla založena roku 1909 Mičiem Suzukim v Hamamacu v prefektuře Šizuoka pod jménem Suzuki Loom Works (Suzuki Motor Corporation a). Poté se firma přejmenovala na Suzuki Motor Co., Ltd. Druhým ředitelem firmy Suzuki se roku 1957 stal Šunzó Suzuki (Ibid.). Šunzó se původně jmenoval Kimura a byl ve své rodině třetím synem (Saito 2017, s. 56). Roku 1931 se však po sňatku

s nejstarší dcerou zakladatele firmy Suzuki a po následné adopci připojil do firmy svého tchána. Dalším adoptovaným zetěm zakladatele Suzukiho byl Džicudžiró Suzuki, který původně pocházel z rodiny Nakaniši jakožto čtvrtý syn (Ibid., s. 57). Do firmy Suzuki vstoupil po sňatku se zakladatelovu třetí dcerou a taktéž byl do rodiny následně adoptován. Roku 1973 se pak stal třetím ředitelem firmy (Suzuki Motor Corporation a).

Roku 1978 pak tuto pozici převzal jakožto čtvrtý výkonný ředitel firmy Osamu Suzuki, adoptovaný zeť Šunzóa (Suzuki Motor Corporation a; Saito 2017, s. 58). Osamu, původně příjmením Masuda, byl čtvrtým synem své původní rodiny (Saito 2017, s. 58). Po sňatku s Šunzóovou nejstarší dcerou roku 1958 se stal *mukojóšim* a připojil se k firmě (Ibid.; Suzuki Motor Corporation a). Nástupcem Osamua se měl stát jeho zeť, Hirotaka Ono, avšak ten roku 2007 zemřel na rakovinu (Weekly Toyo Keizai 2007 cit in Saito 2017, s. 62). Roku 2021 pak funkci převzal jeho biologický syn, Tošihiro Suzuki, který je v současnosti pátým ředitelem v pořadí (Suzuki Motor Corporation b). Jak je z výše uvedených příkladů jasné, ve firmě Suzuki se po zakladateli ujali vedení tři generace adoptovaných zeťů.

2.2.3. Mizkan

Historie japonské octové firmy Mizkan sahá do konce období Tokugawa, kdy ji roku 1804 ve městě Handa v prefektuře Aiči založil Matazaemon Nakano I. (Mizkan Holdings a). Prvně se produkty podniku zaštitovaly označením Marukan, později Mitsukan a nyní Mizkan (Shojima 2007, s. 14–15). Poté se firma z Nakano Suya (Nakano Vinegar) přejmenovala na Mizkan Holdings Co., Ltd. (Mizkan Holdings a). Zakladatel Matazaemon, původně křestním jménem Kandžiró, pocházel z rodiny produkující saké (Shojima 2007, s. 14). Jeho nástupci se vyznačují dědičným jménem Matazaemon.

Po zakladateli zdědily řemeslo čtyři generace adoptovaných zeťů z rodiny sládků Morita, počínaje Matazaemonem II. a končíc Matazaemonem V. (Shojima 2007, s. 15). K adopci docházelo nejen v případech absence mužského potomka, ale i v případě existence vlastního syna, protože při výběru dědice se bral ohled zejména na jeho schopnosti a prospěch podniku. Příkladem byl Matazaemon II., původně Taizó, který adoptoval svého zetě místo syna. Šestý dědic, Matazaemon VI., byl již biologickým synem předchozího vlastníka.

Matazaemon VII. dědičné jméno Matazaemon původně zdědit nechtěl, ale nakonec svolil a změnil si jeden znak v rodinném jménu (Shojima 2007, s. 17). Po Matazaemonovi

VII. převzal společnost roku 2002 jeho vlastní syn Kazuhide, který jméno Matazaemon VIII. získal rok poté (Ibid., s. 22; Mizkan Holdings a). V roce 2014 si však Matazaemon Kazuhide VIII. změnil jméno zpátky na své původní (Mizkan Holdings a). V roce 2021 se vedení podniku chopily také jeho dcery, z nichž nejstarší Nakano Jóko zaujala pozici výkonné ředitelky a mladší sestra Nakano Seiko pozici viceprezidentky (Mainichi Shimbun 2021). Nakano Kazuhide nadále zůstal jako předseda představenstva a generální ředitel firmy (Mizkan Holdings b).

Při zkoumání rodinné firmy Mizkan v souvislosti s adopcí lze zmínit případ současné rodinné pře, která probíhá již od roku 2014. Následující informace poskytl spolu s právníkem Daisuke Nakano, bývalý manžel Seiko a Kazuhideho zeť, během tiskové konference v lednu roku 2022 (Nakano 2022a). Daisuke vstoupil do firmy Mizkan roku 2013 po sňatku se Seiko, Kazuhideho dcerou, jako *mukoiri*²³. Roku 2014 se Daisukemu a jeho ženě narodil syn. Nakano Kazuhide a jeho manželka po narození vnuka vyžadovali od Daisukeho a Seiko podepsání formuláře k adopci. Adopcí by se Daisukeho syn stal adoptovaným synem Kazuhideho. Daisuke adopci odmítl (z důvodu ztráty rodičovského práva o péči o dítě) a posléze byl z firmy Mizkan propuštěn a donucen se s manželkou rozvést.

Daisuke Nakano tedy k japonskému i zahraničnímu soudu podal stížnost a soudy bylo rozhodnuto, že bude Daisuke moct svého syna i po rozvodu nadále vídat, nicméně rodina Nakano se rozhodnutí nikdy nepodřídila. Poslední soudní řízení podstoupily zúčastněné strany v srpnu 2022, přičemž konečný verdikt měl být znám v listopadu stejného roku (Nakano 2022b). Kazuhide však několik dní po soudním řízení zemřel (Jiji Press 2022) a Daisuke se od srpnového řízení na své stránce na Amebo také ještě nevyjádřil. Lze jen hádat, jaký byl Kazuhideův skutečný důvod k vyžadování adopce a odstranění zete z firmy a rodiny. Daisukeho právník se domnívá, že se mohl jednat o pokus ke snížení dědické daně (Nakano 2022a).

²³ V souvislosti se změnou příjmení u zete je nutné si dát pozor a umět rozlišit, zda je jeho změna příjmení výsledkem adopce, nebo uzavřeného manželství. Během adopce se zeť stává synem adoptivní rodiny, a proto přebírá i rodinné jméno, avšak v případě sňatku typu *mukotori*, kdy je zeť do rodiny začleněn stejným způsobem jako snacha, získává zeť rodinné jméno, ale není adoptovaný (Reien, boseki no Yashiro). Podle OZ čl. 750 (cit in MSJ; Nonoyama 2000, s. 37) musejí mít oba manželé po uzavření manželství stejné příjmení a nezáleží na tom, zda se jedná o manželovo nebo manželčino rodinné jméno. Podle studií přebírá manžel manželčino jméno pouze ve 4 % případů a trendem zůstává při uzavírání sňatku přijetí manželova jména (Osaki 2015).

2.2.4. Kajima

Firma Kajima je stavební společností, která vznikla roku 1840 v hlavním městě Edo²⁴ Iwakičim Kadžimou (Kajima Corporation; Morikawa 2001, s. 125). Tato firma pro zachování kontinuity podniku v některých obdobích využívala zeťů, ať už adoptovaných nebo neadoptovaných. Nicméně posledními několika řediteli firmy se staly osoby, které do rodiny nepatřily.

Po Iwakičiho smrti převzal firmu roku 1880 jeho biologický syn, Iwazó (Daily Shincho 2021). Ačkoliv měl Iwazó vlastního syna, bylo rozhodnuto, že jeho funkci převezme jeho adoptovaný zeť Seiči Kadžima, původně Kasai, protože jeho vlastní syn nebyl dostatečně talentovaný (Ibid.; Morikawa 2001, s. 125–127). Seiči svého adoptovaného zetě udělal také dědicem, a čtvrtým ředitelem firmy se tak stal roku 1938 Morinosuke Kadžima, původně Nagatomi (Daily Shincho 2021). Po něm získala pozici ředitele roku 1957 jeho manželka Ume.

Morinosuke měl jednoho syna a tři dcery (Daily Shincho 2021). Jeho dva zeťové se následně stali řediteli, konkrétně Takeo Acumi roku 1966 jako šestý ředitel a Rokuró Išikawa roku 1978 jako sedmý ředitel. Pro přehled je nutné si zmínit, že zeťové Takeo a Rokuró nebyli nikdy adoptováni (President 2014 cit in Blind a von Mandach 2015, s. 6). Osmým ředitelem firmy se poté roku 1984 stal Morinosukeho syn, Šoiči. V tomto období byla firma stále rodinným podnikem, protože mnohé vysoké pozice byly obsazeny členy rodiny (Morikawa 2001, s. 131). Na přelomu století se však situace obrátila a vedení se začali ujímat nerodinní příslušníci.

Rivalita mezi rodinnými větvemi ve velkém měřítku ovlivňovala výběr dědice a s měnící se strukturou firmy a personálu se na firmu začala snášet kritika, „že polovina členů představenstva...pochází ze zakládající rodiny a že je to neobvyklé a abnormální“ (Daily Shincho 2021). Firma Kajima tak postupně přestávala být rodinným podnikem a změnila se na manažerský podnik. Devátým až 12. dědicem pozice ředitele firmy Kajima se stali nerodinní příslušníci: Akira Mijazaki roku , Sadao Umeda roku 1996, Micujoši Nakamura roku 2015 a Jošikazu Ošimi roku 2021 (Daily Shincho 2021; Kajima Corporation).

²⁴ Dřívější název pro Tokio.

3. Význam adopce v současnosti

Japonská adopce díky svému jedinečnému charakteru v posledních letech získala pozornost různých akademiků i médií. Většina japonských adopcí se provádí za jiným účelem, než je vytvoření rodinných vazeb rodiče a dítěte, jako je tomu v jiných zemích. Z předchozích kapitol je zřejmé, že praktika adopce má v Japonsku dlouholetou tradici a že většinu adoptovaných osob dodnes tvoří dospělé osoby. Tyto adopce se totiž realizují v zájmu rodiny nebo podniku a dospělá osoba poskytuje rychlé řešení jejich situace. Přestože se v Japonsku objevil koncept adopce ve prospěch dítěte, v současnosti je adopce v mysli japonských obyvatel stále spíše praktickým nástrojem k udržení kontinuity rodiny/podniku, nebo nástrojem k nabytí určitého sociálně-ekonomického benefitu.

3.1. Adopce dospělých osob

Adopce se využívá například k zajištění dědice a zachování kontinuity rodiny nebo podniku. Japonsko je zemí s velkým množstvím podniků s dlouholetou historií, mezi něž se ve velké míře řadí malé a středně velké podniky (Lufkin 2020). „Ze zprávy Korejské banky z roku 2008 vyplývá, že z 5 586 podniků starších než 200 let v 41 zemích patřilo 56 % z nich Japonsku. Roku 2019 bylo podle výzkumné firmy Teikoku Data Bank v Japonsku přes 33 000 podniků starých více než sto let,“ cituje Lufkin (2020). Mnoha těmto malým nebo středně velkým rodinným podnikům však chybí dědic (Bloomberg 2014; Hokkaido Shimbun 2020).

Podle vládních dat existuje „téměř milion malých podniků s deseti nebo méně zaměstnanci, zatímco lidé mezi 70. a 80. rokem věku tvoří největší procento osob samostatně výdělečně činných“ (Bloomberg 2014). Každoročně mnohé podniky zaniknou a objevují se také případy prodeje (Ibid; Lee 2019). V roce 2025 se absence dědice předpokládá u zhruba poloviny malých a středně velkých podniků vlastněných osobami nad 70 let (Small and Medium Enterprise Agency cit in Hokkaido Shimbun 2020). Na ostrově Hokkaidó chyběli dědici v roce 2019 ve více než 70 % podniků (Teikoku Databank Ltd. cit in Hokkaido Shimbun 2020).

Pro takové firmy je využití adopce v případě absence dědice možným řešením. Některé firmy s několika desítkami nebo i stovkami let existence tak učinily a dokázaly přežít. Příkladem je Hōshi Ryokan, poskytující tradiční japonské ubytování s lázněmi, které má tradici přes 1300 let (Oi 2012). Podnik byl založen roku 718 a je čtvrtým nejstarším podnikem na světě (Clark 2022). Rodina Hōši čítá již 46. generaci hlavy rodiny

a potomci, kterým byl podnik předán, vždy zdědili i křestní jméno Zengoró (Oi 2012). Současný vlastník podniku, Zengoró Hóši (46. generace), chtěl podnik původně přenechat vlastnímu synovi, nicméně jeho syn zemřel, a proto dědictví v budoucnu případně vnukovi. Jejich kontinuita byla v případě absence vlastního potomka udržována skrze adopci zeťů.

Dalším příkladem je Kongō Gumi, nejstarší podnik na světě založený roku 578 (Nakazawa 2020; Clark 2022). Původně bylo Kongō Gumi rodinným stavebním podnikem, který svou dlouholetou existenci udržoval pomocí dědičného nástupnictví nejstarším synem a posléze talentovanějšími tesaři pocházejícími z rodiny i mimo ni (tj. praktikovala se adopce zeťů) (Nakazawa 2020). Ačkoliv musela firma kvůli dluhům přistoupit k začlenění do společnosti Takamatsu roku 2006 a podstoupit organizační a strukturální změny, podnik si jméno i tradiční řemeslo tesařů zachoval. V podniku je v současnosti pouze jeden člen zakládající rodiny, kterou je dcera 40. hlavy rodiny Kongō. Rodina však v podniku stále nese symbolický význam, například během otevírací novoroční ceremonie.

Jak již bylo zmíněno v první kapitole, adoptovaný potomek nabývá adopcí stejného příjmení jako adoptivní rodič, jelikož se stává jeho manželským dítětem (OZ čl. 809, 810 cit in MJJ). Z dědičného hlediska získávají dědictví po smrti zesnulého nejprve choť a jeho děti stejným podílem (OZ šl. 882, 890, 900 cit in MJJ). Lze předpokládat, že adopce zetě probíhá za účelem legitimizace zeťova postavení v rodině jakožto dědice, aby tak mohl podnik bez větších potíží zdědit.

Podle Lebry (1989, s. 196) mají jména značný symbolický význam a nezřídka byly potomkům předávány i části rodných jmen. V předchozí kapitole jsme si u konkrétních případů adopce v japonských rodinných firmách mohli povšimnout, že například ve firmě Mizkan přebírali všichni dědici podniku křestní jméno Matazaemon, včetně adoptovaných zeťů. Nebo si lze povšimnout opakujících se jmen u zakladatelských rodin firmy Kikkoman. K rozlišování hlav rodin těchto podniků a znázornění jejich pořadí se proto musí používat římská čísllice. Dalším příkladem jsou např. potomci stavební firmy Matsui Kensetsu, kteří dědí jméno Kakuemon a Kakuhei a současným ředitelem firmy je Kakuhei XVI. (Morishita 2022).

Toto dědění celého jména je typické zejména pro rodinu věnující se určitému řemeslu. Podle Yamanaky (1963, s. 56) představovalo dědění jména součást dědictví otcova povolání, jeho práv i povinností, protože dědic stejným jménem ztělesňoval svého

otce a dokazoval tím, že je připraven se chopit rodinného řemesla. Mutsukawa (2018) tyto jména označuje jako jména z povolání. Ve středověku docházelo při změně povolání často ke změně jména a mezi obvyklé celky nebo části jmen patřily například *emon*, *hjóe*, *sakon*, *ukon* nebo *suke* (Mutsukawa 2018, s. 136–137). V současnosti se z těchto částí jmen vyskytuje ve větší míře už jen *suke* (Ibid., s. 139).

Pokračování řemesla a tradičních hodnot se jeví v místní komunitě jako známka prestiže starého podniku a mezi podnikem i komunitou dochází k upevňování vzájemnému vztahu (Sasaki, Ravasi a Micelotta 2019). Nicméně, je třeba si uvědomit, že podniky bývají většinou předávány vlastním potomkům, někdy zaměstnancům a vzácně někomu zvenčí (Morishita 2022; Bloomberg 2014). Praktika adopce a sňatku jsou tak využívány jen v určitých situacích. Pro rodiny malých až středně velkých podniků je totiž důležitější zachovat existenci podniku nežli samotný zisk z obchodní činnosti a pokrevně příbuznému dědici věří více než člověku zvenčí (Sasaki, Ravasi a Micelotta 2019, s. 810, 815; Isagai cit in Morishita 2022). Tuto preferenci předání podniku vlastní krvi lze jistě zaznamenat i u větších společností.

K realizaci adopce zetě je nutné splnit předpoklady, že v adoptivní rodině existuje dcera a zúčastněné strany ke sňatku i adopci svolí, přičemž podnik, kterému se nevede dobře nebo selhal, nebude pro zetě příliš lákavým místem k práci a rodina může pociťovat hanbu adopci navrhnout (Blind a Mandach 2015, s. 7, 9). Hledání zetě, který by byl ochotný vzdát se rodného příjmení ve prospěch adoptivní rodiny, se může pro mnohé jevit jako velmi obtížný úkol. Při splnění předpokladů se pro usnadnění hledání vhodného zetě nabízí například možnost využít webové stránky nebo aplikace, které se na tento problém specializují – příkladem je webová stránka firmy Čieko Date, která ženám hledajícím potencionální *mukojóši* pomáhá hledat vhodného partnera a mužům chtějícím se angažovat v rodinném podniku najít vhodnou partnerku (Oi 2012).

Nicméně, adopce není jedinou možností řešení problému absence dědice těchto podniků. Některé rodiny předávají svůj podnik dcerám. Příkladem je Miwako Date, prezidentka a generální ředitelka korporace zabývající se výstavbou nemovitostí, Mori Trust Co., Ltd. (Chu a Kuwako 2015; Mori Trust Co., Ltd.) nebo Jukiko Mizutori, prezidentka a generální ředitelka firmy Mizutori Industrial Co., Ltd., vyrábějící tradiční japonskou obuv *geta* (Yoshikawa 2016). Podniky se také mohou v případě potíží s hledáním dědice obrátit např. na startup Next Generation Technology Group (NGTG) vzniklý v roce 2018, který pomáhá úspěšným podnikům bez dědice najít vhodného

nástupce, jenž by přistoupil na vlastníkovy podmínky převzetí podniku a pokračoval v udržování kontinuity daného podniku (Mochizuki a Furukawa 2022). Některé rodiny neúspěšných podniků se však mohou rozhodnout také k prodeji podniku, aby nemusely platit vysokou dědickou daň (Lee 2019). Japonsko totiž patří k zemím s nejvyšší možnou dědickou daní (10–55 % z celkového dědictví), a na světovém seznamu je dokonce první v pořadí (Cole 2015)²⁵. Přes zjevné potencionální výhody adopce zetě je ve skutečnosti její využití v prostředí podnikatelských rodin velmi omezené a specifické.

V souvislosti s dědickou daní se však lze bavit o jiné adopci, která se v současnosti ve velké míře uskutečňuje za účelem snížení dědické daně, nikoliv k zachování kontinuity rodiny či podniku (Bryant 1990; Tsubuku a Brasor 2017). Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole o adopci, tato konkrétní adopce slouží k navýšení počtu dědiců, mezi nimiž se dědictví má dělit, protože dědická daň se rozpočítává mezi jednotlivé dědice z množství jejich zděděného majetku. Roku 2015 se poměrně dost snížila částka k osvobození od dědické daně a mnozí lidé, kteří svým množstvím majetku nově převyšovali tuto hranici, zejména senioři, se začali více zajímat o to, jak a komu přenechat svůj majetek (Reuters 2016).

Tsubuku a Brasor (2017) uvádějí příklad soudního řízení, který měl rozhodnout o tom, zda byla adopce vnuka zesnulého otce obou žalobkyň pokusem o snížení dědické daně. Vnuk byl dítětem nejstaršího syna zesnulého a adoptováním se stal dědicem majetku se stejným dědickým podílem jako jeho otec a tety. Tím, že existovali čtyři dědici místo tří, se podíl jednotlivých dědiců značně snížil. Mohlo se jednat o způsob, jakým se (1) otec žalobkyň snažil ponechat větší část majetku synovi, (2) zanechat určitý podíl i vnoučeti, protože mezi prvořadě dědice se v japonském zákoně řadí pouze choť a děti, nikoliv však vnoučata (s výjimkou případu zanechání závěti, v níž jsou podíly předem rozhodnuty), (3) nebo právě snížit daň z dědictví. Jelikož však k potvrzení třetího důvodu nebyly jasné důkazy a soudy tento typ adopce uznávají, žaloba byla zamítnuta. Tento problém líčí i Bryant (1990) několika podobnými příklady a ve druhé kapitole se možný pokus o snížení dědické daně řeší i u firmy Mizkan.

Adopce se také může uskutečnit za účelem vytvoření formálně-právního rodinného vztahu např. mezi homosexuálními partnery nebo jedním z manželů a jeho milenkou/milencem (Bryant 1990). V současnosti platí v Japonku zákaz uzavření manželství mezi stejným pohlavím, a ačkoliv se ozývají hlasy volající po změně, tokijský

²⁵ V Česku byla dědická daň roku 2014 zrušena (Cole 2015).

soud v tomto roce svůj názor, že zákaz není protiústavní, nezměnil (The Japan Times 2022). V budoucnosti je však možné, že pro homosexuální páry bude poskytnut jiný způsob právní ochrany (Ibid.) a že už adopci nebude potřeba využít. Například v Tokiu by nyní neměly být homosexuální páry diskriminovány „v oblastech jako je ubytování, zdravotní péče a výchova dítěte“, protože se nově uznává registrované partnerství (Fee a Johnston 2022). Mimo Tokio takto uznalo registrované partnerství již devět prefektur (The Mainichi Newspapers 2022).

3.2. Adopce dětí

Systém speciální adopce je v Japonsku relativně novým systémem, který vznikl v 80. letech 20. století. Dlouhá tradice adopce dospělých ve prospěch adoptivní rodiny zanechala v současné japonské společnosti jasnou známku preference běžné adopce a každoroční počet realizovaných speciálních adopcí je v porovnání s běžnou adopcí velmi nízký. Právní systém byl již od počátku zaměřen na adopce ve prospěch rodiny a na adopce dospělých, proto i přes úpravy zákonů nebo implementace nových zákonů mohou být některé adopční zákony vůči adopcím dětí stále neefektivní a nedostačující (Bryant 1990, s. 333; Tanabe 1965, s. 59; Moriguchi 2010, s. 350).

Moriguchi (2010, s. 344) zjistil, že po válce roku 1949 bylo adoptováno přes 40 tisíc dětí, ale poté došlo v jejich počtu k prudkému poklesu, protože se hodnoty mnohých Japonců změnily a děti už nebyly potřeba. Dále uvádí, že míra adopce dětí poklesla z 30 % všech adopcí v 50. letech na 1,5 % na počátku 21. století. Dřívější vysoký počet adopcí byl nejspíše známkou přetrvávajících rysů systému *ie*. Tradiční systém rodiny byl zrušen až po druhé válce a nějakou dobu trvalo, než si na tuto skutečnost japonští obyvatelé zvykli a přešli na nový demokratický systém (Matsubara 1969; s. 508–510).

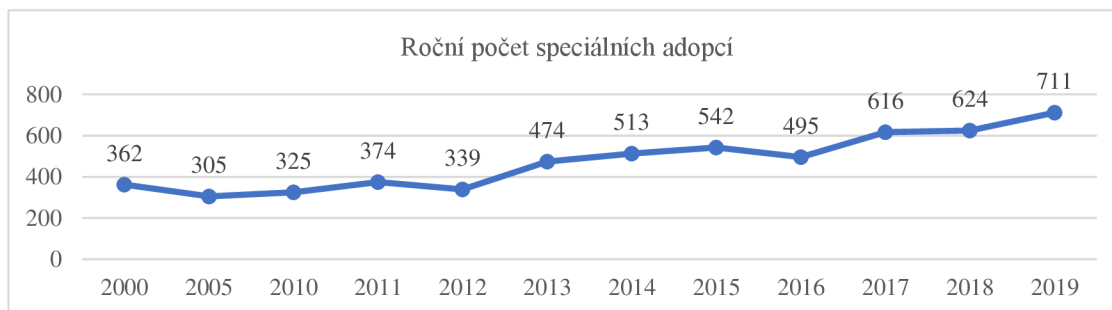
Podle mnohých akademiků (O'Halloran 2015, 644; Tanabe 1965, s. 48; Hayes a Habu 2006 cit in Moriguchi 2010, s. 346) je důvodem nízkého počtu dětských adopcí nepřívětivý a nedostačující právní rámec, v němž se adopce dítěte realizuje. Biologičtí rodiče mají nad dítětem stále pravomoc, a tím pádem i právo zabránit adopci dítěte. Děti umístěné v institucích s obtížemi nacházejí novou rodinu, protože mnozí Japonci se děti neznámého původu straní (O'Halloran 2015, s. 646). Důvody mohou být například přetrvávající hodnoty tradičního *ie* v japonských rodinách kladoucí důraz na pokrevní příbuznost a pokrok v léčbě neplodnosti umožňující párům mít vlastní dítě (Takeuchi a Rakugi 2006, s. 87–88; Moriguchi 2010, s. 351; Goldfarb 2019). Instituce, v nichž jsou

děti umístěny, nejsou k domlouvání adopce dostatečně finančně připraveny (Hayes a Habu 2006 cit in Moriguchi 2010, s. 346).

Nový adopční systém vytvořil jen malou poptávku po adopci dítěte a možnost speciální adopce si ze sentimentálních důvodů vybírají jen manželské páry, kterým se nepodařilo mít dítě (Moriguchi 2010, s. 350). Tyto páry pak adoptují většinou nemluvňata, ať už jsou „pokrevně nepříbuzná, narozená mimo manželství či osiřelá“ (Ibid.). V japonské společnosti je na adopci dítěte stále pohlíženo negativně (Takeuchi a Rakugi 2006).

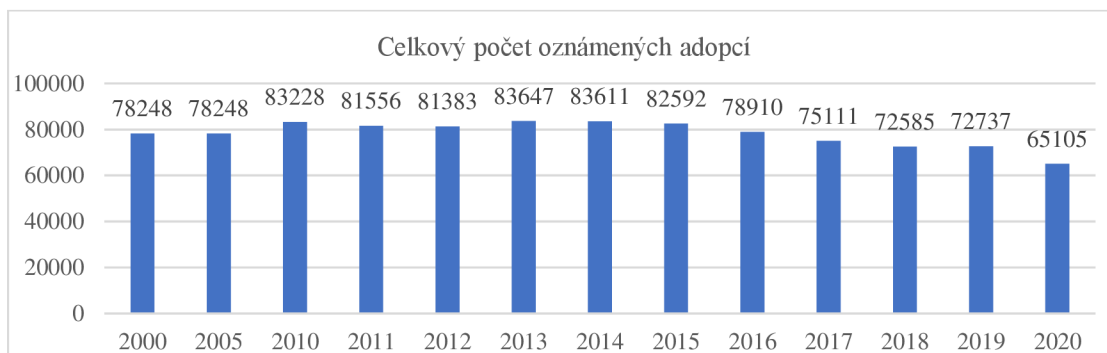
3.3. Statistické údaje

V Japonsku neexistují veřejná vládní data o adopci, ale počty případů speciální adopce bývají zaznamenány ve výročních zprávách nejvyššího soudu (jelikož, jak již bylo řečeno, adopce nezletilých vyžaduje účast soudu). K dispozici jsou také oficiální japonské statistiky, které ukazují roční celkový počet zaznamenaných adopcí v registru rodin. Z grafu níže lze vyčíst, že roční počet adopcí nezletilých dětí má rostoucí trend a roku 2019 bylo schváleno 711 případů, což je oproti roku 2000 téměř dvojnásobek. Ve srovnání s jinými zeměmi je však míra adopce nezletilých v Japonsku velmi nízká.

Graf 2 Výroční zprávy právních statistik japonského nejvyššího soudu z let 2000–2019 (SCJ)

K registraci běžné adopce stačí na příslušný úřad podat oznámení o adopci. Následující graf znázorňuje počet těchto oznámení ze statistických dat vlády z let 2000–2020 (e-Stat) a vyplývá z něj, že se za 20 let počet adopcí snížil o více než 10 000 případů. Je zřejmé, že většina těchto adopcí je adopcemi dospělých a že oproti adopcím dětí je jejich počet mnohonásobně vyšší, avšak od roku 2013 lze zaznamenat snižující se trend celkového počtu adopcí.

Graf 3 Statistika z koseki z let 2000–2020 z Portálu oficiálních statistik Japonska (e-Stat)

Mezi důvody toho poklesu lze nejspíše zařadit i změny hodnot ve společnosti a rodiny. V japonské společnosti se prohlubuje tzv. diverzifikace a nuklearizace rodiny, tj. dochází k jejímu zmenšování, a narůstá počet manželských párů, který nechce mít děti, a jedinců, kteří volí život o samotě (Matsubara 1969, s. 507, 522; Ronald a Hirayama 2009, s. 2836; Nonoyama 2000, s. 40). V roce 2019 tvořily domácnosti samostatně žijících jedinců 28,8 % a domácnosti manželů bez dětí 24,4 % všech domácností, zatímco počty domácností manželů s dětmi nebo třígeneračních domácností značně poklesly (MHLW 2019). Porodnost, která roku 1925 činila 5,10, klesla v roce 2020 na 1,33 (NIPSSR 2019). Využití adopce u těchto osob tak nejspíše nelze očekávat, leda by se později někteří z nich, kteří budou nadále bezdětní, rozhodli jinak.

Existuje domněnka, že by adopce mohla využít bezdětná stárnoucí generace, která by si touto praktikou zajistila péči ve stáří (Asahi Shimbun 1987 cit in Bryant 1990, s. 303). V roce 1986 tvořily seniorské domácnosti 6,3 % všech domácností, nicméně roku 2019 téměř třetinu (28,7 %) (MHLW 2019). Domácnosti samostatně žijících seniorů tvoří 28,8 % všech seniorských domácností a domácnosti seniorského manželského páru 32,3 % (Ibid.). Ačkoliv nemáme data o počtu bezdětných seniorů, je možné, že někteří z nich z výše zmíněného důvodu k adopci přistoupí. Adopce bude nejspíše nadále často využívána k adopci dospělých a ke snížení dědické daně. Ačkoliv je míra speciální adopce stále nízká a roste velmi pomalu, díky úsilí vlády lze nejspíše očekávat další nárůst.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo prozkoumat japonskou praktiku adopce z historické, kulturní a právní perspektivy od období Tokugawa po současnost a určit její význam v současné japonské společnosti v rámci rodiny a rodinných firem. V Japonsku mají adopce dlouholetou tradici a většina z nich se uskutečňovala ve prospěch rodiny. Adoptovaly se zejména dospělé osoby, přičemž hlavním motivem k adopci byla možnost udržet kontinuitu rodiny při absenci potomka. Mimo zachování kontinuity měla adopce v minulosti i funkci politickou. Poté se objevil koncept adopce ve prospěch dítěte a se změnou společenských hodnot se podoba i funkce adopce zúžily.

V současném japonském zákoně existují dvě varianty adopce. Běžná adopce, skrze kterou je možné adoptovat dospělého i dítě, a speciální adopce, skrze kterou lze adoptovat pouze děti do určitého věku. Ačkoliv se zdá, že počet případů speciální adopce je ve srovnání s běžnou adoptací velmi nízký, v posledních letech lze zaznamenat její mírný nárůst.

Využití adopce v současnosti bývá specifické. Adopce například zetě ve prospěch kontinuity podniku již není tak častá, jako tomu bylo v předchozích stoletích. Rodinné podniky začleňují do svého vedení většinou schopné rodinné příslušníky nebo profesionální manažery. Ať už rodinné podniky pohání zisk, idea kontinuity, nebo obojí, podnikům se nabízejí různé možnosti, jak svých cílů dosáhnout, a při absenci dědice už adopce není vnímána jako samozřejmý nástroj k udržení kontinuity. Místo adopce zetě se v současnosti v hojné míře uskutečňuje adopce za účelem snížení dědické daně a v určité míře i k poskytnutí sociálně-ekonomických benefitů například homosexuálním párům v rámci fiktivně vytvořené rodiny.

Adopce se v Japonsku pojí většinou s negativním pohledem a odpovídá tomu nejspíše i celkový počet registrovaných adoptací v rodinném registru *koseki*, který za poslední roky poměrně poklesl. Ačkoliv je funkcí a podob adopce oproti minulosti možná méně, s jistotou lze tvrdit, že i v současnosti hraje adopce pro mnohé Japonce důležitou roli. Přináší mnoho výhod (ale i nevýhod) a je jen na Japoncích, jakým způsobem k adopci přistoupí a jak ji využijí.

Resumé

This diploma thesis deals with the Japanese practice of adoption. The aim of this work is to explore the meaning and form of adoption from the perspective of historical, cultural and legal development of Japanese society. Attention is paid especially to the adoption in the Tokugawa period (1603–1867) to the present. I also briefly include and explain the important features of the Japanese family and the system of kinship that are essential to the past and current adoption process. The second part the thesis focuses on the examination of adoption practice in connection with the Japanese family businesses in the present. I provide specific examples of companies that are publicly known to have practiced adoption, and discuss the role that adoption plays in contemporary Japanese society.

Keywords: adoption, adoption of children, adoption of adults, family, society, firm, family business

Seznam literatury

ABEGGLEN, James C. a MANNARI, Hiroshi, 1960. Leaders of Modern Japan: Social Origins and Mobility. *Economic Development and Cultural Change* [online]. **9**(1), s. 109–134 [cit. 1.6.2022]. ISSN: 00130079. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/1151839>.

BACHNIK, Jane M., 1983. Recruitment Strategies for Household Succession: Rethinking Japanese Household Organisation. *Man* [online]. **18**(1), s. 160–182 [cit. 1.6.2022]. ISSN: 00251496. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2801769>.

BEFU, Harumi, 1963. Patrilineal Descent and Personal Kindred in Japan. *American Anthropologist* [online]. **65**(6), s. 1328–1341 [cit. 30.1.2021]. ISSN 00027294. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/668455>.

BERRY, Mary Elizabeth, 1982. The Pursuit of Legitimacy. In: *Hideyoshi*. Cambridge: Harvard University Asia Center, s. 168–205. ISBN: 0-674-39026-1.

BERTRAND, Marianne a SCHOAR, Antoinette, 2006. The Role of Family in Family Firms. *The Journal of Economic Perspectives* [online]. **20**(2), s. 73–96 [cit. 4.6.2022]. ISSN: 08953309. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/30033651>.

BHAPPU, Anita D, 2000. The Japanese Family: An Institutional Logic for Japanese Corporate Networks and Japanese Management. *The Academy of Management Review* [online]. **25**(2), s. 409–415 [cit. 21.5.2022]. ISSN: 03637425. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/259021>.

BLIND, George a von MANDACH, Stefania Lottanti, 2015. Not a Coincidence: Sons-in-Law as Successors in Successful Japanese Family Firms. *Business* [online]. [cit. 6.6.2022]. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.1.5079.1285>.

Bloomberg, 2014. Outside investors eye heirless small Japanese firms. In: *thejapantimes* [online]. 14.7. [cit. 8.12.2022]. Dostupné z: <https://www.japantimes.co.jp/news/2014/07/14/national/social-issues/outside-investors-eye-heirless-small-japanese-firms/>.

BROWN, Keith, 1966. Dōzoku and the Ideology of Descent in Rural Japan. *American Anthropologist* [online]. **68**(5), s. 1129–1151 [cit. 30.1.2021]. ISSN: 00027294. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/671036>.

BRYANT, Taimie L, 1990. Sons and Lovers: Adoption in Japan. *The American Journal of Comparative Law* [online]. **38**(2), s. 299–336 [cit. 4.5.2021]. ISSN: 0002919X. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/840102>.

CFI Team [Corporate Finance Institute], 2022. Keiretsu: An interconnected network of companies characterized by strong alliances and cross-shareholding that originated from Japan. In: *CFI* [online]. 17. 10. [cit. 30.11.2022]. Dostupné z: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/management/keiretsu/>.

CLARK, D., 2022. Oldest 20 companies still operating worldwide in 2021 (in years since foundation). In: *statista* [online]. 21.6. [cit. 30.11.2022]. Dostupné z: <https://www.statista.com/statistics/1259761/oldest-companies-worldwide/>.

COLE, Alan, 2015. Estate and Inheritance Taxes around the World. In: *Tax Foundation* [online]. 17.3. [cit. 8.12.2022]. Dostupné z: <https://taxfoundation.org/estate-and-inheritance-taxes-around-world/>.

Daily Shincho, 2021. Kajima Kensetsu and the Kajima family's „mukotori operation“: the appearance of the new 70-years old president marks the end of hereditary management by the female-line family. In: *Daily Shincho* (japonsky) [online]. 14.12. [cit. 5.12.2022]. Dostupné z: <https://www.dailyshincho.jp/article/2021/12141102/?all=1>.

e-Stat. Statistical table and graphic chart: koseki statistics. In: *Statistics of Japan* (japonsky) [online]. [cit. 10.12.2022]. Dostupné z: <https://www.e-stat.go.jp/dbview?sid=0003322640>.

FEE, Will a JOHNSTON, Eric, 2022. Tokyo begins recognition of same-sex partnerships. In: *thejapantimes* [online]. 1.11. [cit. 8.12.2022]. Dostupné z: <https://www.japantimes.co.jp/news/2022/11/01/national/social-issues/tokyo-same-sex-partnership-system-start/>.

FUJIKATA, Hiroyuki, 2007. Service income of the late Hotta clan's retainers: as a material for considering the "house" of the daimyo's retainer. *Sakura City's History Research* (japonsky) [online]. **20**, s. 26–45 [cit. 30.10.2022]. ISSN: 0289-3711. Dostupné z: <https://opac.ll.chiba-u.jp/da/curator/900047095/>.

FUJIKATA, Hiroyuki, 2015. Adoption in early modern samurai society in Japan: from the issues of secrecy, filial piety and familial harmony. *Journal of Comparative Family History* (japonsky) [online]. **29**, s. 22–41 [cit. 30. 10. 2022]. ISSN: 2185-7245. Dostupné z: <https://doi.org/10.11442/jscfh.29.22>.

GOLDFARB, Kathryn E., 2019. Beyond Blood Ties: Intimate Kinships in Japanese Foster and Adoptive Care. In: ALEXY, Allison a COOK, Emma E. (eds). *Intimate Japan: Ethnographies of Closeness and Conflict*. Honolulu: University of Hawai'i Press, s. 181–198. ISBN: 9780824876685.

GOTO, Toshio, 2014. Family Business and Its Longevity. *Kindai Management Review* [online]. 2, s. 78–96 [cit. 4.6.2022]. ISSN: 2186-6961. Dostupné z: https://www.kindai.ac.jp/files/rd/research-center/management-innovation/kindai-management-review/vol2_6.pdf.

Hokkaido Shimbun, 2020. Smaller firms without heirs see more support as Japan grays [online]. In: *thejapantimes* 6.11. [cit. 6.12.2022]. Dostupné z: <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/11/06/business/corporate-business/small-midsize-firms-without-heirs-japan/>.

HUBERICH, Charles Henry, 1902. The Paternal Power in Japanese Law. *The Yale Law Journal*. 12(1), s. 26–30. [cit. 16. 10. 2021]. ISSN: 00440094. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/781307>.

CHU, Kathleen a KUWAKO, Katsuyo (Bloomberg), 2015. Mori Trust heir shows how women can shine. In: *thejapantimes* [online]. 3.4. [cit. 8.12.2022]. Dostupné z: <https://www.japantimes.co.jp/news/2015/05/03/national/mori-trust-heir-shows-how-women-can-shine/>.

Jiji Press, 2022. Chairman of Mizkan Holdings, Kazuhide Nakano Dies. In: *jiji.com* (japonsky) [online]. 26.8. [cit. 5.12.2022]. Dostupné z: <https://www.jiji.com/jc/article?k=2022082600816>.

Kajima Corporation. History. In: *Kajima* [online]. [cit. 5.12.2022]. Dostupné z: <https://www.kajima.co.jp/english/prof/history/index.html>.

KERBO, Harold R. a MCKINSTRY, John A, 1995. From Bakufu to Keiretsu: The Making of the Japanese Upper Class. In: *Who Rules Japan?: The Inner Circles of Economic and Political Power*. Westport: Praeger Publishers, s. 35–58. ISBN 0-275-94903-6.

Kikkoman Corporation (a). Exhibition 01: History of Kikkoman Soy Sauce. In: *Kikkoman* [online]. [cit. 4.12.2022]. Dostupné z: https://www.kikkoman.com/en/shokuiku/soysaucemuseum/history/index_en.html.

Kikkoman Corporation (b). Directors and Audit & Supervisory Board Members. In: *Kikkoman* [online]. [cit. 4.12.2022]. Dostupné z: <https://www.kikkoman.com/en/corporate/about/officer.html>.

KITAOJI, Hironobu, 1971. The Structure of the Japanese Family. *American Anthropologist* [online]. 73 (5), s. 1036–1057 [cit. 22.6.2021]. ISSN: 00027294. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/672818>.

KUROSU, Satomi, 2013. Adoption and Family Reproduction in Early Modern Japan. *Economic Research* [online]. **64**(1), s. 1–12 [cit. 4.5.2021]. ISSN: 00229733. Dostupné z: <https://hdl.handle.net/10086/25877>.

LEBRA, Takie Sugiyama, 1989. Adoption among the Hereditary Elite of Japan: Status Preservation through Mobility. *Ethnology* [online]. **28**(3), s. 185–218 [cit. 4.5.2021]. ISSN: 00141828. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/3773511>.

LEE, Yoojung (Bloomberg), 2019. Asian business bloodlines on brink as lack of heirs pushes owners into arms of private ekvity. In: *thejapantimes* [online]. 1.8. [cit. 6.12.2022]. Dostupné z: <https://www.japantimes.co.jp/news/2019/08/01/business/asian-business-bloodlines-brink-lack-heirs-pushes-owners-arms-private-equity/>.

LÖNHOLM, Ludwig, 1898. *The Civil Code of Japan* [online]. Tokio: Kokubunsha. Dostupné z: https://ecollections.law.fiu.edu/civil_codes/9.

Mainichi Shimbun, 2021. Chairman's eldest daughter Nakano Yōko becomes the president and his second daughter Seiko the vice-president of Mizkan. In: *Mainichi Shimbun* (japonsky) [online]. 25.5. [cit. 5.12.2022]. Dostupné z: <https://mainichi.jp/articles/20210525/k00/00m/020/276000c>.

LUFKIN, Bryan, 2020. Why so many of the world's oldest companies are in Japan. In: *BBC* [online]. 12.2. [cit. 5.12.2022]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/worklife/article/20200211-why-are-so-many-old-companies-in-japan>.

The Mainichi Newspapers, 2022. Tokyo starts accepting same-sex partnership applications. In: *The Mainichi* [online]. 12.10 [cit. 8.12.2022]. Dostupné z: <https://mainichi.jp/english/articles/20221011/p2g/00m/0na/058000c>.

MARTIN, Alex K.T, 2021. Child adoption slowly gains ground in Japan, though prospective parents still face obstacles. In: *thejapantimes* [online]. 25.12 [cit. 19.11.2022]. Dostupné z: <https://www.japantimes.co.jp/life/2021/12/25/lifestyle/adoption-japan/>.

MATSUBARA, Haruo, 1969. The Family and Japanese Society after World War II. *The Developing Economies* [online]. **7**(4), s. 499–526 [cit. 4.5.2021]. ISSN: 1746-1049. Dostupné z: https://www.ide.go.jp/English/Publish/Periodicals/De/007_4.html.

MEHROTRA, Vikas, MORCK, Randall, SHIM, Jungwook a WIWATTANAKANTANG, Yupana, 2013. Adoptive expectations: Rising sons in Japanese family firms. *Journal of Financial Economics* [online]. **108**(3), s. 840–854 [cit. 17.5.2022]. ISSN: 0304-405X. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2013.01.011>.

Ministry of Justice, Japan (MJJ). Civil Code (Act No. 89 of 1896) . In: *Japanese Law Translation* [online]. [cit. 12.11.2022]. Dostupné z: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/2252/en>.

Ministry of Health, Labour and Welfare (MHLW), 2019. Comprehensive survey of living conditions of 2019: I Number of households and conditions of household members. In: Ministry of Health, Labour and Welfare (japonsky) [online]. [cit. 9.12.2022]. Dostupné z: <https://www.mhlw.go.jp/toukei/saikin/hw/k-tyosa/k-tyosa19/index.html>.

Mizkan Holdings (a). Mizkan Timeline. In: *Mizkan* [online]. [cit. 5.12.2022]. Dostupné z: <https://www.mizkanholdings.com/en/group/history/chronology/>.

Mizkan Holdings (b). Company Profile. In: *Mizkan* [online]. [cit. 5.12.2022]. Dostupné z: <https://www.mizkanholdings.com/en/group/about/>.

MOCHIZUKI, Takashi a FURUKAWA, Yuki (Bloomberg), 2022. A startup offers Japan's aging CEOs a worry-free succession plan. In: *thejapantimes* [online]. 30.8. [cit. 6.12.2022]. Dostupné z: <https://www.japantimes.co.jp/news/2022/08/30/business/corporate-business/biz-succession-startup/>.

MOORE, Ray A., 1970. Adoption and Samurai Mobility in Tokugawa Japan. *The Journal of Asian Studies* [online]. **29**(3), s. 617–632 [cit. 25.3.2022]. ISSN: 00219118. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2943247>.

Mori Trust Co., Ltd. Corporate Data. In: *Mori Trust* [online]. [cit. 9.12.2022]. Dostupné z: <https://www.mori-trust.co.jp/english/data.html>.

MORIGUCHI, Chiaki, 2010. Child Adoption in Japan, 1948–2008 – A Comparative Historical Analysis [online]. *Economic Review*. **61**(4), s. 342–357 [cit. 20.11.2022]. ISSN: 00229733. Dostupné z: <https://doi.org/10.15057/21985>.

MORIKAWA, Hidemasa, 2001. *A History of Top Management in Japan: Managerial Enterprises and Family Enterprises*. New York: Oxford University Press, ISBN: 0-19-513165-7.

MORRIS, Robert, 1895. Adoption in Japan. *The Yale Law Journal* [online]. **4**(4), s. 143–149 [cit. 4.5.2021]. ISSN: 00440094. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/780669>.

MORISHITA, Kae, 2022. Japan celebrates having the most companies that are a century old. In: *The Asahi Shimbun* [online]. 13.6. [cit. 6.12.2022]. Dostupné z: <https://www.asahi.com/ajw/articles/14635072>.

MUTSUKAWA, Masahiko, 2018. Given Names and Professions in Japan. *Academia. Literature and language* [online]. **103**, s. 133–142 [cit. 6.12.2022]. ISSN: 0389-8431. Dostupné z: <http://doi.org/10.15119/00001561>.

NAKANO, Daisuke 2022a. Daisuke Nakano, judicial press conference: the case of Mizkan father-son separation, 13 January 2022. In: *Youtube* [online]. 4.4. [cit. 5.12.2022]. Dostupné z: <https://youtu.be/0awwcYucFw>. Kanál uživatele: 中埜大輔 Daisuke Nakano.

NAKANO, Daisuke 2022b. Report on interrogation (Mizkan father-son separation case). In: *Ameba* [online]. 15.8. [cit. 5.12.2022]. Dostupné z: <https://ameblo.jp/nakanodd/entry-12758428598.html>.

NAKAZAWA, Yasuhiko, 2020. Japan's oldest company defies time with merit-based succession: 1,400-year-old contractor survives on expertise in building temples and shrines. In: *Nikkei Asia* [online]. 31.12. [cit. 5.12.2022]. Dostupné z: <https://asia.nikkei.com/Business/Companies/Japan-s-oldest-company-defies-time-with-merit-based-succession>.

National Institute of Population and Social Security Research (NIPSSR), 2019. Population statistics collection – Fertility and family planning – chart 4-3 – Key indicators of reproduction of female population: years 1925–2017. In: *National Institute of Population and Social Security Research* (japonsky) [online]. [cit. 24.7.2020]. Dostupné z: <https://www.ipss.go.jp/syoushika/tohkei/Popular/Popular2020.asp?chap=4>.

NONOYAMA, Hisaya, 2000. The Family and Family Sociology in Japan. *The American Sociologist* [online]. **31**(3), s. 27–41 [cit. 4.5.2021]. ISSN: 00031232. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/27698961>.

O'HALLORAN, Kerry, 2015. Japan. In: *The Politics of Adoption: International Perspectives on Law, Policy and Practice*. Dordrecht: Springer, s. 637–681. ISBN: 978–94–017–9777–1.

OI, Mariko, 2012. Adult adoptions: Keeping Japan's family firms alive. In: *BBC* [online]. 19.9. [cit. 6.12.2022]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/magazine-19505088>.

ŌMORI, Eiko, 2016. Kariyōshi in the main and branch family: the cases of Mōri clan in Hagi and Nagato–Fuchū Domains. *Tama University journal of management and information science* (japonsky) [online]. **20**, s. 141–148 [cit. 15.6.2022]. ISSN: 13429507. Dostupné z: <http://id.nii.ac.jp/1361/00000290/>.

OSADA, Takahito, 2021. The cross that Panasonic bears after Matsushita leaving: through the joys and sorrows concerning the heredity problem of the founding family. In: *Tōyo Keizai Online* (japonsky) [online]. 24.9 [cit. 6.12.2022]. Dostupné z: <https://toyokeizai.net/articles/-/456658>.

OSAKI, Tomohiro, 2015. Japan's top court upholds same-name rule for married couples, overturns remarriage moratorium for women. In: *thejapantimes* [online]. 16.12. [cit. 6.12.2022]. Dostupné z: <https://www.japantimes.co.jp/news/2015/12/16/national/crime-legal/japans-top-court-strikes-rules-divorcee-remarriage/>.

Reien, boseki no Yashiro. What's the difference between mukoyoshi and mukoiro? Explanation about inheritance and adoption and its advantages and disadvantages! In: *Reien, boseki no Yashiro* (japonsky) [online]. [cit. 18.11.2022]. Dostupné z: <https://www.yasiro.co.jp/eitaikuyo/media/archives/3673>.

Reuters, 2016. Death and inheritance taxes: Japan's financial advisory firms enter the delicate but bountiful fray. In: *thejapantimes* [online]. 17.6. [cit. 6.12.2022]. Dostupné z: <https://www.japantimes.co.jp/news/2016/06/17/business/death-inheritance-taxes-japans-financial-advisory-firms-enter-delicate-bountiful-fray/>.

ROBERTS, Luke S., 2012. Politics of the Living Dead. In: *Performing the Great Peace: Political Space and Open Secrets in Tokugawa Japan* [online]. Honolulu: University of Hawaii Press, s. 74–104. ISBN: 9780824870690. Dostupné z: <https://doi.org/10.21313/hawaii/9780824835132.003.0003>.

RONALD, Richard a ALEXY, Allison (eds.), 2011. *Home and Family in Japan: Continuity and transformation*. New York: Routledge. ISBN: 978-0-415-68804-8.

RONALD, Richard a HIRAYAMA, Yosuke, 2009. Home Alone: The Individualization of Young, Urban Japanese Singles. *Environment and Planning A: Economy and Space* [online]. 41(12), 2836–2854 [cit. 10. 3. 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1068/a41119>.

ROSS, Judith A., 1999. A taste of tradition: Kenzaburo Mogi & Kikkoman. In: *Harvard Business School.edu* [online]. 1.2. [cit. 25.11.2022]. Dostupné z: <https://www.alumni.hbs.edu/stories/Pages/story-bulletin.aspx?num=5421>.

RYALL, Julian, 2022. Japan: Same-sex couples face resistance to adoption. In: *DW [Deutsche Welle]* [online]. 6.6. [cit. 8.12.2022]. Dostupné z:

<https://www.dw.com/en/japan-same-sex-couples-face-resistance-to-adoption/a-62043706>.

SAITO, Satoshi, 2017. A Study on the Development of Suzuki Motor Ltd. *Senshu Management Journal* (japonsky) [online]. **7** (1), s. 49–62 [cit. 4.5.2021]. ISSN: 21869251. Dostupné z: <https://core.ac.uk/display/129526767>.

SASAKI, Innan, RAVASI, Davide a MICELOTTA, Evelyn, 2019. Family Firms as Institutions: Cultural reproduction and status maintenance among multi-centenary shinise in Kyoto. *Organization Studies* [online]. **40**(6), s. 793–831 [cit. 28.5.2022]. ISSN: 0170–8406. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177%2F0170840618818596>.

SHOJIMA, Atsushi, 2007. Innovator of Native Industry: Keizaburo Mogi II and Matazaemon Nakano VI. *Working Paper Series of Innovation and Management Research Centre of Hosei University* (japonsky) [online]. **37**, s. 1–25 [cit. 13.11.2022]. Dostupné z: <http://hdl.handle.net/10114/10782>.

SKUPNIK, Jaroslav, 2010. *Antropologie příbuzenství. Příbuzenství, manželství a rodina v kulturně antropologické perspektivě*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN: 978-80-7419-019-3.

Supreme Court of Japan (SCJ). Annual report of judicial statistics (volume 3 – family cases): table 3 number of family related cases – accepted, completed, and uncompleted cases by procedure – all family courts. In: *Courts in Japan* (japonsky) [online]. [cit. 10.12.2022]. Dostupné z: https://www.courts.go.jp/app/sihotokei_jp/search.

Suzuki Motor Corporation (a). History: Progressed with customers worldwide. In: *Suzuki* [online]. [cit. 4.12.2022]. Dostupné: <https://www.globalsuzuki.com/corporate/history/index.html>.

Suzuki Motor Corporation (b). Outline: Global recognition of the trademark with acceptance and reputation. In: *Suzuki* [online]. [cit. 4.12.2022]. Dostupné: <https://www.globalsuzuki.com/corporate/outline/index.html>.

TAKEUCHI, Michiru a RAKUGI, Akiko, 2006. Why child adoption is taken as dark and unhappy in Japan? A historical consideration. *Group Dynamics* (japonsky) [online]. **23**, s. 81–89 [cit. 10.5.2022]. ISSN: 2185-4718. Dostupné z: <https://doi.org/10.11245/jjgd.23.81>.

Teikoku Databank Ltd. Characteristics of family businesses that hold the key to regional economic growth. In: *Teikoku Databank* [online]. [cit. 6.12.2022]. Dostupné z: https://www.tdb-en.jp/big_data/1-2.html.

The Japan Times, 2022. Japan court rules same-sex marriage ban constitutional, but advocates hold out hope. In: *thejapantimes* [online]. 30.11. [cit. 8.12.2022]. Dostupné z: <https://www.japantimes.co.jp/news/2022/11/30/national/crime-legal/court-same-sex-marriage-ruling/>.

TONOOKA, Mojuro, 1965. The Development of the Family Law in Modern Japan. *Comparative Law Review* [online]. 2(1), s. 198–224 [cit. 19.5.2022]. ISSN: 2391-7644. Dostupné z: <https://www.waseda.jp/folaw/icl/en/public/review/back-number1-10/>.

TRUNG QUANG DINH a HILMARSSON, Hilmar Thor, 2020. Governance Practices and Longevity of Japanese Family Firms. An Institutional Review and Future Research. *Regional Formation and Development Studies* [online]. 32(3), s. 16–29 [cit. 29.5.2022]. ISSN: 2351-6542. Dostupné z: <https://doi.org/10.15181/rfds.v32i3.2143>.

TSUBUKU, Masako a BRASOR Philip, 2017. Resorting to adoption to avoid inheritance tax. In: *thejapantimes* [online]. 11.2. [cit. 7.12.2022]. Dostupné z: <https://www.japantimes.co.jp/news/2017/02/11/business/resorting-adoption-avoid-inheritance-tax/>.

VASILJEVOVÁ, Zdeňka. *Dějiny Japonska*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1986. ISBN: 25-088-86.

WILKINSON, Thomas O., 1962. Family Structure and Industrialization in Japan. *American Sociological Review* [online]. 27(5), s. 678–682 [cit. 7.4.2022]. ISSN: 00031224. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/2089625>.

YAMANAKA, Einosuke, 1963. Merchant “House” (Iye) and Its Succession in Kyoto During The Tokugawa Era. *Osaka University Law Review* [online]. 11, s. 47–58 [cit. 29.5.2022]. ISSN: 04721381. Dostupné z: <https://hdl.handle.net/11094/4298>.

YOSHIKAWA, Mai (Kyodo), 2016. Daughter on board to succeed family-owned geta footwear business. In: *thejapantimes* [online]. 3.6. [cit. 9.12.2022]. Dostupné z: <https://www.japantimes.co.jp/life/2016/06/03/style/daughter-board-succeed-family-owned-geta-footwear-business/>.